

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Letanovce na slovenském Spiši: současný fenomén přesídlování
romských osad**

Matěj Karas

Bakalářská práce 2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Matěj Karas**
Osobní číslo: **H10355**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Letanovce na slovenském Spiši: současný fenomén přesídlování romských osad**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student na základě terénního výzkumu a analýzy dokumentů přiblíží současný stav snah regionální municipality o další stěhování Romů do vyloučených lokalit. Výzkum bude provádět nejen z pohledu majority, ale i z hlediska samotných Romů. Kromě metody analýzy dokumentů bude student využívat zúčastněného a polozúčastněného pozorování, metody "sněhové koule", polostrukturovaných i neformálních rozhovorů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

SCHEFFEL, David. Rómska marginalita. In Zisťovanie marginality a integrácie medzi znevýhodnenými skupinami (zborník z medzinárodnej konferencie). Prešov, 2003.

VAŠEČKA, Imrich. Stratégie a politiky územných samospráv pri riešení problému sociálne vylúčených rómskych zoskupení v ČR. Prešov, 2008.

SKUPNIK, Jaroslav. Světy se zrcadlem. Praha, Ústav etnologie FF UK, 2002.

SUS, Jaroslav. Cikánská otázka v ČSSR. Praha, Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

HORVÁTHOVÁ, Emília. Cigáni na Slovensku. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Zbyněk Andrš, Ph.D.**
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. června 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

PhDr. Michal Tošner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 15. května 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, z kterých jsem čerpal, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na náhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27.6.2013

Matěj Karas

Za cenné rady děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Zbyňku Andršovi Ph.D. a za psychickou podporu Bc. Barboře Kubátové.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na téměř dvacet let trvající snahy o přesídlení romské osady Letanovce na východním Slovensku. Vinou nedostatku financí a protestů obcí sousedících s lokalitou nově vystavěné vesnice pro Romy z Letanovců, však přesídlení stále nebylo realizováno. Formou případové studie zde popisují vývoj od počátku tohoto projektu až do současné doby.

Klíčová slova

Letanovce, osada, přesídlení, Romové, Strelníky

Title

Letanovce village in Spiš region in Slovakia: contemporary phenomenon of resettlement of Romany settlements

Annotation

This bachelor's thesis is focused on the twenty-years of efforts on the resettlements of the Roma settlement Letanovce in eastern Slovakia. Due to lack of funding and the protests of the surrounding communities neighboring to the site of newly built village for the Roma from Letanovce, the resettlement has not been implemented. By using a case study I describe a development of this project since the beginning until now.

Key words

Letanovce village, settlement, resettlement, the Roma, Strelníky village

Obsah:

Úvod	1
Metody a etika výzkumu	5
Teoretické ukotvení	9
Historické vymezení.....	11
Historie romských osad	11
Historie letanovské osady	13
Letanovská osada dnes	16
Přesídlení osady	19
Počátky projektu.....	19
Protesty proti přesídlení	20
Financování projektu	21
Výstavba bytových domů	22
Perspektiva municipality vs. zájem osady	24
Důvody snah o přesídlení	26
Chtějí se Romové vlastně stěhovat?	28
Rozložení rodin do nových bytů	29
Samostatná obec Strelníky	30
Závěr	34
Bibliografie.....	37
Seznam informátorů	38
Přílohy	39

ÚVOD

V současné době je na Slovensku hojně probíraným tématem politika bydlení Romů. Ať už je to ve velkých městech, v romských ghettech skládajících se z bytových domů nebo v romských osadách sestávajících z chýší a domů vystavěných z rozličného materiálu. Také díky finančním dotacím z *Evropské Unie* v posledních letech investují samosprávy měst, vesnic, ale i další státní a neziskové instituce do zlepšení životních podmínek romské menšiny na Slovensku. Ve své práci jsem se zaměřil na vykreslení politických rozhodnutí, která ovlivňují další sociálně-ekonomický vývoj téměř tisícovky Romů z osady Letanovce na slovenském Spiši.

Členové tamní municipality se rozhodli řešit nepříznivou životní situaci Romů v osadě výstavbou nových domů pro tuto komunitu. Tímto způsobem se problematiku romských osad rozhodly řešit i další obce – například Rudňany nebo Hrabušice. Tyto obce však vystavěly nové domy pro tamní Romy přímo v místě osady. Oproti tomu se zastupitelé obce Letanovce rozhodli romskou osadu přestěhovat o několik kilometrů. Od prvních zmínek o tomto záměru však uplynulo již dvacet let a Romové z osady jsou stále na původním místě.

Zabývám se zde tedy důvody, které zapříčinily konkrétní rozhodnutí zastupitelů obce Letanovce, a dalšími jednotlivými aspekty projektu výstavby nové romské osady.

Toto téma jsem zvolil z několika důvodů. Prvním z nich byl můj zájem o romské etnikum a jeho kulturu. Při studiu sociální antropologie na Univerzitě Pardubice jsem měl možnost studovat romský jazyk a romskou kulturu. Dalším impulzem mi pak byly terénní výzkumy prováděné v romských osadách právě na východním Slovensku. Úžasná pohostinnost a vřelé chování tamních Romů, za neustálé přítomnosti živelné romské muziky, v kontrastu s do očí bijící chudobou, nevzdělaností a úrovní bydlení srovnatelnou se stylem života snad sto let zpět, můj zájem o romskou kulturu jen upevnily.

Konkrétní téma zabývající se přesídlením letanovské osady jsem zvolil, jelikož se stále jedná o velmi aktuální fenomén (a to jak v antropologické, sociologické i politické perspektivě), který v odborné literatuře nebyl prozatím podrobně popsán. Moje práce by tak mohla posloužit k celkovému pochopení situace přesídlení, případně by mohla sloužit jako inspirace pro zastupitele dalších obcí, kteří by se rozhodli řešit situaci negativních životních podmínek Romů podobným způsobem. Pokud k přesídlení osady dojde (Podle posledních informací je toto velice pravděpodobné.), bude se tak jednat o jednu z největších akcí tohoto typu v novodobé slovenské historii. Romové z letanovské osady dostanou možnost bydlet

důstojněji než nyní. Mluvím zde však pouze o formě bydlení, tedy „výměna chýše za byt v řadovém domě“. To, jak se bude jejich život v osadě vyvíjet, bude záviset na mnoha faktorech. Osud přesídlení letanovské osady sleduji podrobněji téměř tři roky a domnívám se, že jsem získal dostatek informací k širšímu rozpracování tohoto tématu.

V této práci prozatím zmiňuji pouze snahy o přesídlení. Jak jsem uvedl, k samotnému aktu přestěhování prozatím nedošlo. Na základě získaných informací z terénu a dalších zdrojů, jsem vypracoval hypotézy o dalším možném vývoji situace. Ty jsou podloženy výpověďmi mých informátorů přímo z letanovské osady nebo od zástupců a řadových obyvatel obcí, kterých se přesídlení letanovské osady přímo dotýká.

Informace ke své práci jsem získával převážně na základě terénního výzkumu prováděného v oblasti Spiše, konkrétně pak v obci a osadě Letanovce, obci a osadě Hrabušice, obci Spišský Štvrtok a okrajově v obci Jánovce a přilehlé osadě Machalovce. Dále jsem užíval odbornou literaturu a webové stránky, které se tématem přesunu letanovské osady zabývají nebo souvisejí s teoretickým ukotvením této práce.

Z těchto zdrojů zde zmíním alespoň tři, které mě při mé práci pravděpodobně nejvíce pomohly dané téma teoreticky rozpracovat.

Nejdůležitějším zdrojem v tomto ohledu shledávám sborník vybraných výsledků projektu „*Monitoring situácie rómskych osád na Slovensku 1999 – 2005*“ vydaný pod názvem *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*¹. Tento sborník mimo jiné obsahuje hned tři odborné články zabývající se letanovskou osadou. Ocenil jsem hlavně článek *Niekoľko poznámok k problematike rómskych osád (Kauza Letanovce)*² od Anny Jurové. V tomto odborném článku se nachází mnoho informací, které mi umožnily doplnit znalosti k výkresu historie letanovské osady. Obzvláště užitečné mi pak byly citace z díla Jozefa Alojze Vronči, z kroniky letanovské obce - *Letanovce môj rodný kraj*³, kde zmiňuje několik podstatných informací o letanovské romské osadě. Z prací Anny Jurové jsem použil i další odborný článek, obsažený ve výše zmiňovaném sborníku, a to *Historický vývoj rómskych osád na Slovensku a problematika*

---

¹ JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš (ed.). *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

² JUROVÁ, Anna. *Niekoľko poznámok k problematike rómskych osád (Kauza Letanovce)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

³ VRONČA, Josef Alojz. *Letanovce moj rodný kraj*. Letanovce 2000. In. , Anna. *Niekoľko poznámok k problematike rómskych osád (Kauza Letanovce)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

*vlastníckych vzťahov k pode („nelegálne osady“)*⁴. Zasazení tématu historického vývoje romských osad na Slovensku do kontextu vývoje územní politiky bylo pro mou práci naprosto ideální.

Další publikací, kterou jsem velmi ocenil při psaní mé práce, je *Romové, bydlení, soužití*⁵, sepsaná kolektivem autorů ze *Sdružení pro podporu rozvoje teorie a praxe sociální politiky*. Tuto knihu jsem využil hlavně díky popisům rozdílů mezi stylem přístupu k bydlení romských a neromských obyvatel a nahlížení majority na tuto odlišnou kulturu bydlení. Teorie v této knize se sice původně vztahují na Romy v České republice, ale svou obecností se dají vztáhnout i na politiku bydlení zabývající se osadami na východním Slovensku.

Zdroje, které mi pomohly popsat celkovou situaci týkající se přesídlení osady, jsou webové stránky slovenských informačních serverů a webové stránky jednotlivých obcí, kterých se přesídlení osady dotýká. Vzhledem k tomu, že ani úřední osoby, se kterými jsem prováděl rozhovory, neměly o situaci ucelený přehled a často se informace mezi sebou od různých informátorů rozcházely, užíval jsem těchto webů hlavně k upřesnění jednotlivých údajů a dat získaných při terénním výzkumu. Postupoval jsem zde velmi kriticky, jelikož i zprávy, získané z těchto webů, se mezi sebou často lišily a bylo potřeba oddělit ty zkreslené od „reálných“. Domnívám se, že díky komparaci s informacemi získanými z terénu se mi toto podařilo.

Cílem mojí práce je zodpovědět dvě výzkumné otázky:

Do jaké míry mohou Romové z letanovské osady ovlivnit jejich přesídlení?

Je volba přesídlení osady tím správným krokem pro zlepšení situace?

Odpovědi na první otázku bych rád zjistil, zda a do jaké míry mohou Romové z letanovské osady ovlivnit svůj přesun. Součástí odpovědi by měl být i jeden ze zásadních aspektů, a to zda se Romové stěhovat chtějí či nikoliv. Dále zda jsou obě strany (obec a osada) spokojeny s podílem na řešení přesídlení.

Zodpovědět otázku číslo dvě bude velmi obtížné. Jedná se totiž o hypotetické vyvažování negativních či pozitivních vlivů působících při současném stavu se situací po přesídlení osady. Jelikož na přesídlení, či nepřesídlení, má zájem hned několik stran (obec

---

⁴ JUROVÁ, Anna. *Historický vývoj rómskych osád na Slovensku a problematika vlastníckych vzťahov k pode („nelegálne osady“)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

⁵ LISÁ, Helena (red.). *Romové, bydlení, soužití*. Praha 2000.

Letanovce, letanovská osada, obce sousedící v okolí lokality vzniku nové osady), budu se snažit nahlížet na tuto otázku v první řadě pohledem ze strany Romů z letanovské osady, kteří budou v konečném důsledku ovlivněni v největší míře.

METODY A ETIKA VÝZKUMU

Prvotní informace přímo z terénu o situaci přesídlení osady Letanovce jsem získal při terénním výzkumu v prvním ročníku studia sociální antropologie na Univerzitě Pardubice na přelomu července a srpna v roce 2011 (konkrétně na čtrnáctidenním pobytu u romské osady Machalovce). Naše stanoviště na tomto výzkumu se nacházelo necelý kilometr od komplexu budov v lokalitě Strelník, tedy v místě, kam se mají stěhovat Romové z osady Letanovce. Začal jsem o této situaci získávat informace od obyvatel z machalovské osady a později ve Spišském Štvrtku a v Hrabušicích. V tomto období jsem však výzkum směřoval na jiné téma.

H. R. Bernard v knize *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches* v podkapitole *Bibliographic Search Tools: The Online Databases*⁶ zmiňuje mimo odborných a akademických zdrojů i důležitost věnovat se neodborným, například internetovým odkazům. V průběhu následujícího roku jsem tedy získával informace o tomto tématu na internetu. Konkrétně na webových stránkách obecních úřadů, kterých se přesídlení dotýká (tudíž obcí, které přímo sousedí jak s lokalitou Strelníky, tak s obcí/osadou Letanovce⁷). Dále jsem pátral na slovenských informačních webech, které se tímto, na Slovensku často diskutovaným tématem, v nemalé míře zabývají. Rovněž jsem do této oblasti podnikl další, tentokrát pětidenní, terénní výzkum na jaře v roce 2012, kde jsem ale stále získával informace pouze od obyvatel ze sousedních lokalit obce/osady Letanovce.

V červenci v roce 2012 jsem se s dalšími studenty sociální antropologie zúčastnil na Spiši dalšího terénního výzkumu, tentokrát opět na čtrnáct dní. Zde jsem se již zaměřil primárně na sběr informací přímo v romské osadě Letanovce, dále pak jsem se po domluvě na termínu sešel se starosty obcí Letanovce, Spišský Štvrtok a Hrabušice.

Po počátečním seznámení s terénem jsem navázal kontakt s Romy v letanovské osadě a polostrukturovanými rozhovory jsem u místních obyvatel, ochotných poskytnout mi informace, začal s dotazováním. Formu polostrukturovaných rozhovorů jsem zvolil proto, že v některých případech dané okolnosti neumožňovaly rozhovor podniknout opakovaně. Postupoval jsem tak na základě informací uvedených v již zmíněné knize H. Bernarda *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches*.⁸ Také se mi

---

⁶ BERNARD, H. *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches*. 4th ed. Lanham, MD: AltaMira Press, c2006, s. 96-108. ISBN 0759108692.

⁷ Jedná se o Spišský Štvrtok, Hrabušice, Jánovce, Vydriák a Spišské Tomášovce.

⁸ BERNARD, H. *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches*. 4th ed. Lanham, MD: AltaMira Press, c2006, s. 212. ISBN 0759108692.

zdálo vhodnější neprezentovat se příliš formálně, aby se někteří respondenti necítili pod tlakem.

Hned při prvních pokusech o navázání rozhovoru jsem však narazil na problém, který přičítám náboženským rozdílům mezi mnou a obyvateli osady. Většina Romů v osadě je podstatně ovlivněna letniční Křesťanskou mezinárodní misíí v čele s pastorem Emilem Adamem a sborem založeným touto misíí – Maranatha. Z metodologického a etického hlediska jsem se rozhodl nepředstírat a přiznal jsem své ateistické přesvědčení, což se u některých obyvatel osady ukázalo jako poměrně zásadní překážka v navázání kontaktu pro získání důvěrnějších informací. Po většinu mého pobytu v osadě jsem se já i se svými kolegy stávali terčem „přesvědčování a misionářské činnosti“ ze strany těchto věřících Romů. Tento problém byl částečně překlenut mým příslibem účasti na mši ve Spišské Nové Vsi, které jsem se s dalšími členy výzkumného týmu skutečně zúčastnil.

Otázky jsem pak kladl cíleně na téma přesídlení Letanovské osady, v některých případech jsem byl nucen pro odklonění od tématu rozhovor usměrnit, a proto se užití polostrukturovaných rozhovorů opět ukázalo jako užitečné pro můj výzkum. Dále jsem postupoval metodou snowball, čímž jsem získal další důležité kontakty a následně rozhovory.

V letanovské osadě jsem strávil dohromady pět dní (Každý den jsme trávili v osadě několik hodin a jednou jsem, s ostatními kolegy z výzkumu, v osadě přespali v domě, který nám byl celý poskytnut rodinou jedné z informátorek.), přičemž diktafon jsem použil až den poslední. Použití diktafon dříve jsem považoval za nerozumné, neboť nahrávací zařízení by mohlo po takto krátkém kontaktu s mými informátory vyvolat nedůvěru. Nakonec jsem na diktafon v osadě nahrál pouze jeden téměř hodinový rozhovor s informátorem P.P., který je (podle jeho slov) jako jeden z mála z celé osady gramotný, spolupracuje se sociálními pracovníky, působícími v Letanovcích, a zároveň měl na starost rozdělení rodin z osady do jednotlivých domů ve Strelníkách. Užití nahrávacího zařízení jsem si s P.P. předem domluvil.

Přepisy všech mnou nahraných rozhovorů přidávám v příloze této práce. Z praktického hlediska jsem tyto přepisy, a tedy i citace z nich použité, přeložil do českého jazyka. Domnívám se, že na autentičnosti a významu výpovědí mých informátorů toto nijak neubírá. Citace ve slovenštině z odborné literatury a z dalších písemných zdrojů ponechávám v původní verzi.

V osadě jsem učinil rozhovory s dalšími pěti respondenty. Tyto jsem později zapsal do terénního deníku. U těchto dotazovaných mě upoutala míra neinformovanosti o jejich přesídlení. Já jako nezúčastněná osoba „projektu přesídlení“ jsem měl z internetových odkazů více informací, než ti, kterých se tato situace přímo týká. U některých z nich se po

několikaletém odkládání jejich přestěhování a příslibech dalšího termínu, projevovala frustrace, nedůvěra a nezáměr o informace týkající se tak důležitého aktu jako je vystěhování a možná i případné ztráty střechy nad hlavou.

Diktafon jsem využil ve větší míře při rozhovorech se zástupci obcí Hrabušice a Letanovce. U těchto starostů mi bylo diktafon povoleno užít a nahrál jsem tak dva zhruba půl hodinové rozhovory. Při rozhovoru se starostou obce Spišský Štvrtok mi nebylo nahrávací zařízení povoleno užít, a tak jsem byl odkázán na pozdější zápis do terénního deníku. Téma přesídlení Romů z letanovské osady je v této oblasti velmi ožehavým a diskutovaným a bylo evidentní, že tamní zastupitelé volí informace, které mi sdělí, velmi opatrně a takovým způsobem jsem musel i já volit své dotazy.

Na diktafon jsem poté nahrával i názory neromských obyvatel obcí Hrabušice a Letanovce. Takto jsem se dotazoval tří lidí. Další dva rozhovory, později přepsané do terénního deníku, jsem provedl s dvěma informátory ze Spišského Štvrtku a z Vydrníku (obec nacházející se rovněž nedaleko od Strelníků.). Důležité informace mi sdělila i romská asistentka z letanovské základní speciální školy. U rozhovorů mě zajímal názor těchto informátorů na přesídlení osady z důvodu naprosto opačných zájmů obyvatel obce Letanovce versus obyvatel ostatních zmíněných obcí.

Za účelem získání informací jsem Spiš navštívil ještě jednou na podzim roku 2012. Od mého posledního pobytu se tamní situace dynamicky vyvíjí. Z časových důvodů sleduji nyní vývoj skrze internetové odkazy, novinové články a webové stránky obcí, jichž se přesun letanovských Romů týká.

Kvůli etickému hledisku uvádím informátory pouze pod iniciály. Postupuji tak vzhledem k informacím, poskytnutým mi některými informátory, které se týkají například ochoty či neochoty podstoupit přesídlení osady, či dalších bližších informací týkajících se podrobností o přesídlení. Domnívám se, že tyto informace by jinak mohli být některými osobami zneužity v neprospěch mých informátorů. Toto však neuplatňuji u jmen starostů obcí, jelikož se jedná o úřední osoby. Stejně tak jména obcí i osad ponechávám beze změny.

Poučen z terénu bych nyní pravděpodobně volil jinou formu prvního kontaktu v letanovské osadě. Prvním obyvatelem osady, se kterým jsem se setkal, byl asi padesátiletý Rom, s nímž jsem se původně domluvil ubytování v osadě, což jsem po dalším zvážení nepovažoval za moudré. Jak jsem se dozvěděl od místních obyvatel a později i přesvědčil osobně, byl tento muž každý den ve větší míře pod vlivem alkoholu. Abychom předešli případným konfliktům, domluvili jsme ubytování u jiné rodiny v osadě. Toto ve výsledku

vyústilo v drobný konflikt, který musel být vyřešen za pomoci rodiny, u které jsme se s ostatními kolegy z výzkumu ubytovali.

Při dalších výzkumech budu na základě získaných zkušeností také volit jiným způsobem otázky kladené přímo v terénu a celkově postupovat obezřetněji při získávání informací. Někteří dotazovaní zaváděli rozhovor na jiná témata, od kterých jsem je já navracel k tématu, které mne zajímalo. Konkrétně například mé zásahy do záznamu s asi třicetiletým Romem P.P., který začal vypovídat o historii letanovské osady a já ho opět směřoval k tématu o přesídlení, byly chybné. Nyní jsem totiž z hlediska historie osady odkázán pouze na písemné prameny, jichž bohužel není mnoho.

TEORETICKÉ UKOTVENÍ

Moji práci píše formou případové studie a v největší míře se zabývám tématem sociální exkluze neboli sociálním vyloučením a marginalizací. Ladislav Toušek v odborném článku *Sociální vyloučení a prostorová segregace* definuje sociální exkluzi takto:

„*Sociálním vyloučením (exkluzí) rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti.*“⁹

Sociální exkluze Romů z letanovské osady u nich vystupňovala asocální chování v nezvyklé míře oproti dalším osadám, které zmiňuji v této práci. Dle mého názoru je toto způsobeno hlavně distancemi, ve kterých se daná osada nachází vůči „svě“ obci, jak rozvádím v dalších kapitolách.

V letanovské osadě se vyskytuje jeden z hlavních aspektů sociální exkluze, a to značná chudoba. Tomáš Sirovátka a Petr Mareš ve své práci *Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí* spojují problém chudoby a sociální exkluze s kvalitativní změnou na trhu práce: „*Lidé, kteří nejsou dostatečně přizpůsobiví vůči těmto změnám, se stávají marginalizovanými na trhu práce.*“¹⁰ Z toho pak pramení vysoká nezaměstnanost a nezaměstnatelnost a s tím pak souvisí závislost na sociálních dávkách. Chudoba a marginalizace určitých skupin, v tomto případě Romů z osady, pak často ústí v otevřenou sociální deviaci, jejíž řešení je finančně velmi náročné a složité.¹¹ Právě obavy ze sociální deviace mají za následek protesty ze stran obcí sousedících s lokalitou Strelníky, kam se mají Romové z letanovské osady stěhovat.

Sociální deviace u těchto Romů pak vyvolává nepřipravenost nebo neschopnost vést samostatný život v oblasti bydlení, popřípadě nejsou ochotní nebo schopní plnit povinnosti spojené s užíváním bytu.¹² Pokud k přesídlení nakonec dojde, což je podle posledních informací více než pravděpodobné, bude tato sociální neschopnost pravděpodobně jednou z největších překážek k cestě za integrací této komunity.

---

⁹ TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. [online]. [cit. 2013-06-03]. URL: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>.

¹⁰ SIROVÁTKA, Tomáš, MAREŠ, Petr. *Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí*. [online]. [cit. 2013-06-27]. URL: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/79c9ef2919f909b9a9fdf5d794282d2e697aaaad_216_03sirovatka21.pdf.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

Další uplatňovaná teorie na tuto studii je rezidenční diferenciacce, ta uvádí, že sociální rozdíly mezi lidmi způsobují rozdíly charakteru bydlišť obyvatel.¹³ S tímto je spojený termín prostorová segregace. Kromě sociálního vyloučení je zde tedy i podstatný faktor vyloučení prostorového. Luděk Sýkora v knize *Rezidenční diferenciacce* mluví o prostorové segregaci takto:

„Prostorová segregace není dána vzdáleností ve fyzickém prostoru, ale tím, že různé sociální skupiny obývají odlišné části fyzického prostoru. Ty přitom mohou na sebe bezprostředně navazovat.“¹⁴

Zásadní pro mou práci, je vymezení pojmů: „obec“ versus (romská) „osada“. Mluvím-li o obci, mám na mysli samosprávní jednotku s řídicí institucí v podobě obecního úřadu, z pravidla vedeného starostou/starostkou obce. V případě osady, mám na mysli prostorově segregovanou část obce obývanou výhradně Romy.

---

¹³ SÝKORA, Luděk. *Rezidenční segregace*. [online]. [cit. 2013-06-15]. URL: <http://www.mmr.cz/getmedia/cbd3b15b-9e64-4cdf-848e-2460360a46af/reseg_dvoustrany>.

¹⁴ Tamtéž.

HISTORICKÉ VYMEZENÍ

Historie romských osad

Pro celkové pochopení situace kolem romské osady Letanovce vypíši v následující kapitole stručně historii romských osad na Slovensku. Zaměřím se hlavně na vztah romské populace a jejích osad k půdě a územní politice.

Anna Jurová v článku *Historický vývoj rómských osád na Slovensku a problematika vlastnických vzťahov k podě („nelegálne osady“)*¹⁵ zmiňuje tři formy vlastnických vztahů k půdě, a to: období feudalismu, období přechodu ke kapitalistickému podnikání se silnými feudálními a polofeudálními přežitky a socialistické vlastnictví půdy po únoru 1948.

Nejstarší zprávy o přítomnosti Romů na území Slovenska pocházejí ze čtrnáctého století a souvisí s tlakem Osmanských Turků, kteří z Byzantské říše rozšiřovali své území na Balkán a později téměř až do střední Evropy. Politická situace v této době může mít být příčinou velkého množství Romů právě na území dnešního Slovenska.

*„Politicko-mocenský vývoj v geografickom prostore Balkanu, Uhorska i samotného Slovenska, a v jeho kontexte ekonomicke zaostavanie a agrarny charakter, môžu byť príčinami omnoho väčšej tolerancie voči Rómom a ich početného výskytu na tomto území. Ich práca s kovmi – kováčstvo, klempirstvo, výroba zbraní i ďalšie remeslá, rovnako ako hudobný talent, boli vysoko oceňované najmä šlechtou a bol o nich veľký záujem.“*¹⁶

Díky jejich dovednostem bylo Romům umožněno se na území dnešního Slovenska usazovat. Kníže a později Uherský král Ján Zápoľský v roce 1538 vydal výnos na respektování starodávných svobod Romů. Zavedl i funkci šlechtických cigánských vojvodů. V 17. století bylo Romům živícím se řemeslem feudály povoleno se usazovat za zavázání se k plnění různých služeb.

Ve 12. – 15. století, v období rozvinutého feudalismu, byla půda hlavním výrobním prostředkem. Půda v této době patřila panovníkovi, světským i církevním feudálům, městům a svobodným obyvatelům. Romové byli násilně i dobrovolně usazováni na ladem ležící půdě feudálních panstev. Nebylo možné zakládat osady na půdě poddaných, která stěží užívala

---

¹⁵ JUROVÁ, Anna. *Historický vývoj rómských osád na Slovensku a problematika vlastnických vzťahov k podě („nelegálne osady“)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

¹⁶ Tamtéž s. 132.

vlastníkovu rodinu. Po reformách Marie Terezie a Josefa II., kteří usilovali o integraci Romů mezi feudální společnost, mělo dojít k regulaci Romů. Po smrti Josefa II., ale de facto došlo k zrušení těchto reforem a šlechta jim nevěnovala tolik pozornosti jako dosud, neboť se připravovala na poddanské nepokoje, které nakonec vyvrcholily rokem 1848.

„*Ako výsledok a dovršenie regulačných snáh osvietenských panovníkov i následujúceho vývoja v 19. storočí a postupného ďalšieho usadzovania sa Rómov, možno chápať celouhorský súpis Rómov z roku 1893, ktorý bol spracovaný a publikovaný v roku 1895.*“¹⁷

Za usazeného Roma se pokládal ten, který měl trvalé bydliště v jedné obci. Ze soupisu také vyplývá, že většina Romů byla v té době již *usazená*, přičemž více než polovina žila mimo obec. Zavedením *policejní evidence Romů* v roce 1910 se monarchie snažila podchytit kočovnost romských obyvatel, placení daní a o pár let později i dopadení mužů bránících se odvodům a v neposlední řadě i zabavení koní pro vojenské účely.

Když po vzniku první republiky došlo ke sčítání lidu, údaje vykazovaly vysoká čísla cizinců, mezi kterými se v hojné míře objevovali právě Romové. Taková situace byla důsledkem toho, že Romové měli sice domovskou příslušnost, ale nikoli státní. Dalším problémem byly nejednotné pozemkové knihy. Soukromé pozemky se přerozdělovaly a romské osady se zakládaly na místech, která patřila obci a k ničemu jinému se nehodila. Jednalo se o tzv. extravilány. Romové tak zůstávali pod dozorem obce a jelikož žili na její půdě, bylo snadné s nimi manipulovat a v případě potřeby je přemísťovat.

Za druhé světové války byla zavedena opatření na hromadná přestěhování romských osad, což znamenalo trvalý zásah do života tohoto etnika. Ekonomické i sociální vazby mezi Romy a majoritou byly přerušeny a osady se dostávaly do ještě větší izolace. Měly být vzdáleny od samotné vesnice, od státních a okresních cest. Časem se situace zhoršila množícími se epidemiemi tyfu a Romové byli odříznuti od světa úplně.

Po druhé světové válce došlo k rozsáhlým změnám ve vlastnictví a držbě půdy. Dosavadní *pozemkové knihy* a *pozemkové katastry* byly nevyhovující, proto vznikaly *družstevní držby půdy*. Na počátku padesátých let započaly diskuze o řešení tzv. *cikánské otázky*, které kladně hodnotily účast Romů na odstraňování válečných škod v průmyslových městech v Čechách. Ti se snažili vydělat dostatek peněz na lepší život na Slovensku a možnost opustit osadu. I přesto, že *Krajské národní výbory* vydaly zákaz dalších staveb

---

¹⁷ JUROVÁ, Anna. *Historický vývoj rómských osád na Slovensku a problematika vlastnických vzťahov k podě („nelegálne osady“)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008, s. 147.

v osadách a chtěly umožnit Romům návrat do obcí, k stěhování nedocházelo kvůli protestům ostatních občanů. Po kontrolách provedených orgány *hygienicko-epidemiologické služby* byl zjištěn katastrofální stav obydlí v osadách. Řešením měla být likvidace nevhodných staveb a přilehlé obce měly zajistit přednostní výstavbu nových bytových jednotek. „*Napokon program likvidácie rómskych osád realizovaný komunistickým režimom neskončil dokonca totalitného režimu.*“¹⁸

Po roce 1989 se romská situace zhoršila. Nekvalifikovaní a málo vzdělaní byli hromadně propouštěni. Nedostatek peněz nedovoloval placení nájmu, takže se rodiny sdružovaly ve společných bytech, postupně likvidovaly domy i celé ulice. Chudoba je dohnala zpátky do osad a právě v 90. letech dochází k novému nárůstu „nelegálních“ obydlí (Jurová v tomto období zmiňuje vznik tří set nových osad).

Historie letanovské osady

Romové se v obci Letanovce usadili nejpozději v polovině 19. století a živil se zde jako nájemní muzikanti a kováři.¹⁹ Anna Jurová v článku *Niekoľko poznámok k otázkam rómskych osád* („*Kauza Letanovce*“) cituje dílo Jozefa Alojze Vronči *Letanovce můj rodný kraj*:

„*Usadili sa na kraji obce, kde teraz stojí budova MNV (obce Letanovce – pozn.). Malé domčeky si postavili z dreva. V jednej časti domu bývali a v druhej mali kováčsku dielňu s ohniskom, kováčskym mechom, kovadlinou. Najstaršie známe cigánske rodiny boli: Bandi, Bliščar, Mizik. Prví dvaja boli kováči a ten tretí im pomáhal a hrával na basu*“²⁰

Také podle mého informátora z osady, P.P., byli Romové před vysídlením z obce dlouhodobě považováni za zdatné kováře a byli velmi potřební a vážení. Přesto však byli z vesnice vyhnáni. Nejprve na území dnešní letanovské budovy pošty a poté roku 1929 k lesu pod horu Majerská do lokality Letanovský mlýn, tedy na místo, kde se letanovská osada nachází dodnes. Jedním z důvodů jejich odsunu z obce mohlo být údajné psožroutství, ale je

---

¹⁸ JUROVÁ, Anna. *Historický vývoj rómskych osád na Slovensku a problematika vlastnických vzťahov k podě* („*nelegálne osady*“). In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008, s. 169.

¹⁹ JUROVÁ, Anna. *Niekoľko poznámok k otázkam rómskych osád* („*Kauza Letanovce*“). In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

²⁰ VRONČA, Josef Alojz. *Letanovce moj rodný kraj*. Letanovce 2000. In. , Anna. *Niekoľko poznámok k problematike rómskych osád* (*Kauza Letanovce*). In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

možné, že se jednalo pouze o lživou pomluvu. Podle P.P. byli Romové vyhnáni z vesnice právě na základě rozšíření závistných lživých pomluv, které tamní majoritní společnost ovlivnily. Osada se pak rychle začala zvětšovat a do roku 1950 zde bylo již 60 „chatrčí“.

Je evidentní, že letanovská osada byla založena Romy právě z Letanovců. Toto zmiňují z důvodu snahy letanovského zastupitelstva v čele se starostou Michalem Urbanem o přepsání obyvatel osady pod úřad Spišské Tomášovce. Obyvatelé osady jsou totiž sice zapsáni jako občané obce Letanovce, ale ze správního hlediska se osada nachází na územním katastru obce Spišské Tomášovce, která je asi 2 kilometry od Letanovského Mlýna. Tato snaha nakonec nebyla úspěšná a problémy s řešením nepříznivých podmínek v osadě tak zůstaly na úřadu obce Letanovce.²¹

Odsunutí Romů pod horu Majerská mělo za následek výrazné zhoršení životních, sociálních a ekonomických podmínek tamních obyvatel. K tomu dopomohlo i zhoršení komunikace s neromskou majoritou v obci (Vzniklá distance mezi osadou a obcí snížila i možnost sehnat nádenickou práci na hospodářstvích v obci, což byla jedna z důležitých pracovních příležitostí pro tamní Romy.).²²

Od jejího přesídlení se v osadě počet obyvatel několikanásobně zvýšil (viz tabulka níže). V roce 1938 zahrnovala celá obec 958 obyvatel, z toho bylo 82 Romů. Podle průzkumu *resortu zdravotnictví* v polovině padesátých let žilo v osadě 105 osob a byla označena jako velmi zaostalá. Nenacházela se zde žádná studna, a tak jediným zdrojem vody pro celou osadu byl blízký potok. V domech, ve kterých letanovští Romové žili, byla podle této zprávy jedna místnost, kde lidé spali, a kuchyň. V jedné místnosti spalo v průměru osm lidí. Toto uspořádání je v osadě časté dodnes. Roku 1964 bylo v osadě 22 domů, ve kterých bydlelo 29 rodin a dohromady zde žilo 169 obyvatel. V tomto roce byl také uskutečněn první pokus o likvidaci letanovské osady.²³

Z nařízení *Okresního Národního Výboru* byly vyvlastněny pozemky pro pět rodin přímo v obci. Pro část obyvatel bylo v plánu ubytování od podniků v okolí, pro další individuální výstavba nových domů, ve třech případech byl v plánu odsun do Čech a staří lidé měli být umístěni do domova důchodců. V roce 1965 se však ukázalo, že *odbory financí, výstavby a pracovních sil* ve Spišské Nové Vsi nezabezpečily jim svěřené úlohy, a tak se s likvidací letanovské osady ani nezačalo. Roku 1966 byl předložen opět *Okresním národním*

---

²¹ JUROVÁ, Anna. *Niekoľko poznámok k otázkam rómskych osád („Kauza Letanovce)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

výborem ve Spišské Nové Vsi návrh vytvořit v osadě dvě bytová družstva, ale opět bez výsledku. Kvůli postojům národních výborů a některých obcí se nakonec od likvidace osady upustilo.²⁴

V roce 1966 provedl *Statistický úřad* sčítání Romů. V Letanovské osadě již bylo 243 osob. Roku 1996 to bylo 567 Romů.²⁵

Přehled počtu Romů v osadě

Tabulka číslo 1: Vývoj počtu Romů v osadě Letanovce

ROK	POČET ROMŮ V OSADĚ
1938	82
1966	243
1996	567
1999-2005	631*
2013	800**

*631 Romů z osady je přihlášeno k trvalému pobytu v Letanovcích. Nachází se zde však dalších 200-300 obyvatel, kteří zde evidováni nejsou a trvalý pobyt mají v jiných obcích.

**Oficiální číslo počtu Romů v osadě se mi nepodařilo získat. Vzhledem k tomu, že ani starosta Letanovců Urban neví, kolik obyvatel má k dnešnímu dni osada, uvádím odhad mého informátora z osady P. P., který měl na starost rozdělení jednotlivých rodin do konkrétních domů ve Strelníkách.²⁶ Podle tohoto odhadu je dnes v osadě okolo 800 Romů, se kterými se počítá při přesunu. Jedná se tedy o Romy, kteří by měli mít trvalý pobyt v Letanovcích.

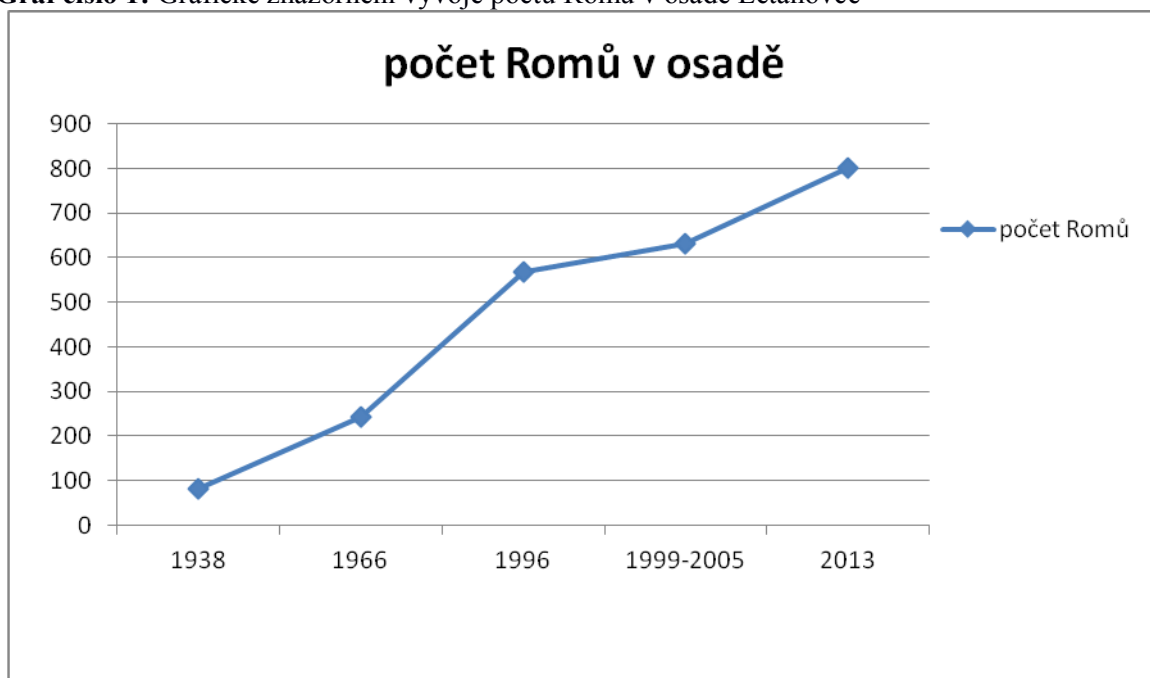
---

²⁴ JUROVÁ, Anna. *Niekoľko poznámok k otázkam rómskych osád („Kauza Letanovce)*. In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Přepis záznamu rozhovoru s P.P., příloha č.11.

Graf číslo 1: Grafické znázornění vývoje počtu Romů v osadě Letanovce

Letanovská osada dnes

Mezi lety 1999 až 2005 byl proveden výzkum, kde bylo zjištěno, že k trvalému pobytu v osadě je přihlášeno 631 osob. Žilo zde však dalších zhruba 200 až 300 obyvatel, kteří nejsou v Letanovcích evidováni. Podle tohoto výzkumu byl demografický nárůst v osadě zhruba 150 osob.²⁷ V roce 2013 je životní úroveň v osadě stále velmi nízká. Nachází se zde sice již jedna studna, ale to je pro 800 - 900 lidí nedostačující. Dalším zdrojem vody je těsně vedle osady protékající potok. Přes silné znečištění odpadky se v něm koupou děti, jinak slouží k praní prádla.

Můj informátor z osady P.P. k tomu říká:

„Když jsem přišel tak to tu bylo stejné, hodně bordelu, bláta. Když prší, tak to bylo hrozné a když někdo přijel autem, tak ani nechtěl vystoupit. Když byly podpory, tak to se skutečně pilo i dva týdny a bitky, ale teď už to tak není. Člověk si musel dávat pozor, s kým mluví. To bylo hrozné. I choroby. Málokde jste mohli vidět, že jsou šaty bílé barvy, kde byli malé děti....“²⁸

---

²⁷ SKRIPNIK, Ondřej. *Osada pod Letanovským mlýnem (stručné shrnutí)*, In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

²⁸ Z přepisu záznamu rozhovoru s P.P., příloha č.11.

Osada je stále, jako jedna z posledních na celém Slovensku, neelektrifikovaná a její obyvatelé, pokud mají potřebu, jsou odkázáni na dobíjení autobaterií u obyvatel v obci, kteří si za tuto službu účtují nemalé částky.

Vysoce negativní vliv na ekonomickou situaci rodin z osady má lichvářství. Vzhledem k tomu, že v osadě je téměř stoprocentní nezaměstnanost a tamní obyvatelé jsou ve většině případů odkázáni na sociální dávky, je zde pro lichvu ideální prostředí. „*Úžerník M.P. bydlí v Popradu. Do osady dojíždí za svými příbuznými. Půjčuje s úrokem 40% měsíčně.*“²⁹ (Z etických důvodů jsem upravil jméno v této citaci.) Většina lichvářů však půjčuje na mnohem větší úrok. Obyvatelé z osady příliš možností na legální finanční výdělek nemají. Jak mi sdělila většina mých respondentů v osadě, mají možnost začlenit se do projektu *aktivačních prací* (Nedostávají za odvedenou práci mzdu, ale navýší se jim sociální dávka.). Sehnat legálně práci na Slovensku je pro ně takřka nemožné. Výjimkou jsou stavební a kopáčské práce, za kterými jezdí nejčastěji do Bratislavy nebo do České republiky. I ty jsou však ve většině případů vedeny ilegálně, beze smluv a většina těchto pracovníků zažila, že i přes odvedenou práci, jim mzda nebyla vyplacena. Výdaje na tyto pracovní cesty pak silně ovlivňují ekonomickou situaci celé rodiny a to opět podporuje fenomén místní lichvy. Obyvatelé osady se většinou nezajímají o náležitosti související s uzavřením pracovního poměru (často i kvůli negramotnosti), nemají představu, jak se proti tomuto poté bránit a najímatelům tak jejich podvodné počínání značně usnadňují. S tímto negativním jevem jsem se setkal ve všech osadách, které jsem navštívil.

Při prvním vstupu do osady mě na první pohled zaujal vysoký počet zdravotně postižených lidí, převážně dětí (viditelná vada zraku, komunikační poruchy i porucha sluchu). Lze se domnívat, že toto je způsobeno nedostatečnou zdravotní péčí, již se často Romové ze strachu a z nedostatku financí sami vyhýbají (Musím však zmínit, že za mého pobytu, přijela sanitka k okraji osady hned dvakrát, důvody se mi však nepodařilo zjistit.).

Stejně jako ve čtyřicátých letech, zde žijí rodiny v domech převážně o jedné místnosti postavených ze dřeva. Pod střechou je pak u většiny domů skladiště pro dříví na topení. Některé domy jsou částečně zděné nebo je zde užito dalších materiálů. Malá část obyvatel zde vlastní dřevěné latríny, které zamykají na visací zámek, ostatní k potřebám tohoto směru užívají les, takže okolí osady je značně znečištěné.

---

²⁹ SKRIPNIK, Ondřej. *Osada pod Letanovským mlýnem (stručné shrnutí)*, In. Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu. Bratislava 2008, s. 429.

Oproti ostatním osadám, které jsem navštívil, na mě ta letanovská, co se týká životní úrovně tamních obyvatel, působí nejvíce „zaostale“ (Podobným dojmem na mne zapůsobily ještě Rudňany.). Od většiny obyvatel obcí z okolí Letanovců (romských i neromských), se kterými jsem zavedl rozhovor na téma letanovské osady, jsem byl před cestou do ní varován a odrazován. Padala taková vyjádření, že „nás tam zabijí nebo minimálně zmlátí a okradou“. Z toho jsou jasně patrné velice negativně laděné vztahy mezi majoritou a Romy z letanovské osady. Já, ani nikdo z mých kolegů z výzkumu, se však s žádnými takto nebezpečnými jevy nesetkal. Naopak většina obyvatel osady, se kterými jsme přišli do styku, se k nám chovala přátelsky.

Jak jsem již zmínil, většina obyvatel osady je silně věřící. Vliv křesťanské misie Maranatha je patrný při většině rozhovorů a jednání s obyvateli osady. Moje informátorka z osady, M.K. (asi 30 let), a její blízká rodina jsou všichni praktikující a silně věřící. Jak mi sdělila, nikdo z nich kvůli jejich víře nepije alkohol, nekouří cigarety a nikdo z nich by nic neodcizil. Toto shledávám jako velice pozitivní vliv této misie a může se jednat o jednu z cest, která by mohla přispět k odstranění negativních postojů majority vůči této menšině (alespoň v měřítku letanovské osady).

Předchozí kapitoly měly posloužit hlavně k představě o romské osadě obecně a konkrétněji o osadě Letanovce. Považuji je za důležité k celkovému výkresu této případové studie. Následně se již budu věnovat hlavnímu tématu této práce, tedy téměř dvacet let trvající snaze o přesídlení osady Letanovce.

PŘESÍDLLENÍ OSADY

Počátky projektu

Poslední záměr přesídlení Letanovců vyšel z okresního úřadu Spišská Nová Ves. Jak mi sdělila starostka Hrabušic, PaedDr. Jana Skokanová, první informace o možnosti přesídlení osady byly uveřejněny v roce 1996³⁰. Podle jiných informací schválilo zastupitelstvo výstavbu nových domů ve Strelníkách již v roce 1993.³¹ Roku 2000 byl v rámci celkového rozvoje okresu odsouhlasen projekt „*Výstavba rómských osád*“³², kde je zahrnuta i obec Letanovce. Projekt počítá s přestěhováním letanovské osady z místa Letanovského Mlýna do nové lokality – Strelníky. Zde se mělo vybudovat 96 sociálních bytů pro Romy z osady, kteří jsou trvalým pobytem zapsáni k úřadu v Letanovcích.

Důvody uváděné ve prospěch projektu sděluje v článku Spišského Kuriéra z roku 1999 starosta Letanovců Michal Urban:

*„Přestahováním sa má zabrániť nelegálnemu výrubu stromov v národnom parku Slovenský raj, snížiť obavy turistov z túr okolo Letanovského mlyna a v neposlednom rade zvýšiť úroveň bývania rómskych rodín“.*³³

Dále Urban uvádí: *„Vo vytypovanej lokalite Strelníky sú všetky inžinierske siete, trafostanica, zdroje vody, sto metrov odtiaľ vedie plynovod, je tam hlavná cesta a autobusové spojenie.“*³⁴

Důležité je zmínit, že starosta Michal Urban byl ve své funkci od roku 1990 do roku 2002, kdy jej na 8 let vystřídal Ing. Peter Kacvinský. Od roku 2010 je starostou Letanovců opět Michal Urban. Byl tudíž ve funkci přímo u počátku plánování projektu o přesídlení Letanovců. Zde se však nachází zásadní rozpor mezi oficiálními údaji a informacemi, ve mnou provedeném záznamu rozhovoru se starostou Urbanem³⁵. V tomto rozhovoru mi pan Urban sdělil, že „projekt přesídlení“ zdědil po svém předchůdci ve funkci, tedy po Ing. Peteru Kacvinském a že tudíž neví, co bylo podnětem rozhodnutí přesídlit osadu. Již však neuvedl,

---

³⁰ Přepis záznamu rozhovoru se starostkou Hrabušic Janou Skokanovou, příloha č. 10.

³¹ SITA. *Letanovce: Obyvatelia odmietli sťahovanie Rómov inde ako na Strelníky*. [online]. [cit. 2013-06-18]. URL: <<http://www.mecem.sk/rpa/?id=media&lang=slovak&show=6144>>.

³² TOPORCEROVÁ, Monika. *Presun rómskej osady vyvoláva napätie medzi Letanovcami a Spišským Štvrtkom*, In. Spišský Kuriér, 30/1999, s. 1., příloha č. 2.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Letanovců Michalem Urbanem, příloha č. 9.

že Ing. Kacvinský převzal projekt ve stádiu po udělení dotace od Evropské Unie a z ostatních fondů a že tudíž neměl téměř jinou možnost, než začít projekt realizovat.³⁶ Je zde tedy patrné a lehce ověřitelné, že Michal Urban byl ve funkci starosty Letanovců po dobu devíti let od zveřejnění projektu (1993) do předání postu starosty Ing. Peteru Kacvinskému (2002). To, že prvotní projekt vypracovával Michal Urban, mi potvrdil i můj informátor z osady P.P.³⁷

Na počátku projektu byly vytipovány tři potencionální lokality vhodné pro přemístění a nacházející se na územním plánu obce Letanovce, přičemž hlavní podmínkou pro realizaci byla ochota vlastníků tyto pozemky odprodat obci.³⁸ Z tohoto výběru nakonec vyplynula lokalita Strelník. V jednání byla i oblast nacházející se téměř v bezprostřední blízkosti obce (Což by za účelem snah o integraci byla lokalita lépe vyhovující.), u železniční stanice. Tento pozemek však nakonec vybrán nebyl (Podle starosty obce Spišský Štvrtok, Ing. Jána Greše, byli letanovští obyvatelé proti tomuto návrhu a majitelé zmíněného pozemku jej odmítli prodat za účelem vystavění nových domů pro Romy z osady.). Výběr lokality Strelníky je pravděpodobně nejzásadnějším problémem celého projektu a zároveň jedním z důvodů neustálého odkládání přesídlení. Nachází se totiž na úplném okraji územního plánu obce Letanovce pouze jeden kilometr od obce Spišský Štvrtok, dva kilometry od obce Jánovce (respektive Jánovské osady – Machalovce), dva a půl kilometru od obce Hrabušice a zhruba tři kilometry od obce Letanovce.³⁹

Ve výše zmíněném článku se můžeme dočíst, že podle starosty Michala Urbana jsou tamní Romové přestěhování naklonění. „*Bez ich súhlasu by sme do toho nešli,*“⁴⁰ tvrdí zde letanovský starosta. Z mého výzkumu však vyplývá, že ne všichni obyvatelé vidí své přesídlení stejným způsobem. O tom se zmíní v následujících kapitolách.

Protesty proti přesídlení

Již v uváděném novinovém článku, z roku 1999, je zmíněn nesouhlasný postoj k přesídlení osady, ze strany obcí Spišský Štvrtok, Hrabušice, Vydrník a Jánovce. Navíc obyvatelé všech těchto obcí již v této době sepisují petici proti přesídlení. Při rozhovoru se

---

³⁶ Přepis záznamu rozhovoru se starostkou Hrabušic Janou Skokanovou, příloha č. 10.

³⁷ Přepis záznamu s P. P., příloha č. 11.

³⁸ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Letanovců Michalem Urbanem, příloha č. 9.

³⁹ Mapa přesídlení osady, příloha č. 1.

⁴⁰ TOPORCEROVÁ, Monika. *Presun rómskej osady vyvoláva napatie medzi Letanovcami a Spišským Štvrtkom*, In. Spišský Kuriér, 30/1999, s. 1., příloha č. 2.

starostou Spišského Štvrtku, Jánem Grešem, mi bylo umožněno nahlédnout do zápisu z roku 1996 z jednání obcí sousedících s lokalitou Strelníky. Zde se všechny tyto obce ostře vyslovují proti přesídlení osady do této lokality. Jeden z mých informátorů z osady - R.K. (asi 50 let), mi sdělil, že dokonce sami Romové z osady protestovali proti přesídlení, když zjistili, v jaké vzdálenosti se nová osada má nacházet od obce Letanovce. Sám R.K. ještě před výstavbou domů inicioval petici, kde bylo podepsáno 260 lidí z Letanovců. Prý také posílal protestní dopisy na *Úřad vlády, Ministerstvo spravedlnosti* a další instituce. Všechny však zůstaly bez odezvy (Podle mého informátora z osady P.P. dnes již převládají v osadě k přesídlení spíše pozitivní postoje.). Jak mi sdělil starosta Urban, o žádných peticích, které by byly prováděny před počátkem výstavby, nemá informace. Prý se začaly nesouhlasné postoje objevovat až po dokončení výstavby nových domů a to už, podle něj, bylo pozdě na vyhovění těmto protestům.⁴¹

Protesty proti přesídlení neustaly ani po začátku výstavby a trvají po celou dobu budování nové osady až do dnes. Součástí nesouhlasných postojů byly protestní pochody, ale také anonymní výhružky starostovi Letanovců, například v podobě zaslané kulky v obálce. Při mém posledním výzkumu na Spiši jsem se dozvěděl i o incidentu, kdy šestnáctiletý chlapec měl vysklít několik oken v osadě Strelníky a podle místních obyvatel byl k tomu naveden právě obyvateli Spišského Štvrtku. V příloze také přidávám záznam ze zasedání obcí sousedících s lokalitou Strelníky z roku 2012, kde se opět (až na obec Jánovce) ostře vyslovují proti přesídlení letanovské osady.⁴²

Na základě protestů obyvatel okolních obcí se dokonce začaly objevovat návrhy na jiné využití těchto bytů, než jaký byl původní záměr. Starostka Hrabušic navrhovala dětský domov nebo ubytování pro jiné sociálně slabší rodiny. S tím však nesouhlasili letanovští zastupitelé, a tak se pokračuje v realizování původního plánu.

Financování projektu

Výstavba 96 sociálních bytů, výkupy pozemků a další náklady spojené s projektem zadlužily obec na další desítky let i přes obdržené dotace nemalých částek. Na financování výstavby (Celková částka vybraná na výstavbu činila 3 200 000 eur.) se podílely: *Evropská Unie, Ministerstvo dopravy, Státní fond rozvoje a bydlení* a téměř 25% (600 000 eur) dala

---

⁴¹ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, *příloha č. 9.*

⁴² Zápis ze zasedání zastupitelstva, *příloha č. 3.*

obec z vlastního rozpočtu a z pořízeného úvěru. Úvěr se měl splácet z nájmu za tyto byty. Tím, že zde však zatím nikdo nebydlí, obec ztrácí a úvěr musí splácet ze svého. Podle letanovského starosty Michala Urbana žádná obec na Slovensku neinvestovala do „svých“ Romů tolik peněz jako oni.⁴³

A tak téměř dokončené byty chátrají několik let bez užití. Spíš než značné množství protestů tak zapříčinil oddalování dostavby nedostatek financí. Nakonec v roce 2012 přispěl Úřad vlády 300 000 eur na dostavbu domů a práce mohly pokračovat.⁴⁴

Výstavba bytových domů

Přes všechny protesty byla v roce 2003 zahájena práce na výstavbě devadesáti šesti sociálních bytů (Každý byt má tři pokoje a je vybaven sociálním zařízením. Jinak jsou byty zcela nezařízené.). Již však po počátku stavby byla porušena jedna z podmínek položená okolními obcemi. Nově stavěné domy se podle původního projektu měly nacházet před silnicí vedoucí ze Spišského Štvrtku do Hrabušic a tedy blíže obci Letanovce. Osada se však začala stavět na druhé straně silnice a to vyvolalo další vlnu protestů. Po vystavění prvních čtyř bytových domů se šestnácti byty v lokalitě Strelník se práce zastavila z důvodů nedostatku financí a protestů okolních obcí. Do řešení se dostala možnost, která by podle tehdejších zastupitelů těchto obcí měla být vyhovující pro všechny strany. A to dostavění zbylých osmdesáti bytů v lokalitě Vyšné Gerlachovské, které se nachází na územním katastru Spišského Štvrtku. Majitelé těchto pozemků byli ochotni je k potřebě výstavby nových domů odprodat. Měl se také vyřešit přepis těchto pozemků pod obec Letanovce. Tato lokalita byla výhodná v tom, že je vzdálená od obce Letanovce jen 400 metrů.⁴⁵ Nicméně po dalším finančním příspěvku od *Ministerstva výstavby a regionálního rozvoje* se i nadále pokračovalo se stavbou v lokalitě Strelníky.⁴⁶

Stavebními pracemi byla pověřena firma pana Mirgy ze Spišského Štvrtku. Jednou z podmínek výstavby nových domů pro letanovské Romy bylo, že rodina (práceschopní muži z této rodiny), která zde bude chtít bydlet, musí odpracovat minimálně 20 % času stráveného výstavbou. Tito dělníci zde pracovali na takzvaných *aktivačních pracích*. Znamená to, že jim

---

⁴³ Přepis záznamu se starostou Letanovců Michalem Urbanem, *příloha č. 9*.

⁴⁴ BALÁŽOVÁ, Daniela. *Letanovce: ukážka, ako to nerobit*. [online]. [cit. 2013-05-29]. URL: <<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/251447-letanovce-ukazka-ako-to-nerobit/#ixzz2CaamVjfd>>.

⁴⁵ SITA. *Stavajú ďalšie byty pre Rómov, starostovia sú pobúrení*. [online]. [cit. 2013-06-24]. URL: <<http://www.24hod.sk/stavaju-dalsie-byty-pre-romov-starostovia-su-pobureni-cl36524.html>>.

⁴⁶ Tamtéž.

nebyla vyplácena mzda, ale pouze jim byla o přesně stanovenou částku navýšena sociální dávka. Všichni mužští informátoři z osady mi sdělili, že se na těchto pracích podíleli. Nedokázali se však shodnout na období, ve kterém na stavbě působili, ani kolik hodin denně museli pracovat. Jeden respondent uvádí, že pracoval po dobu dvou let (2006-2007) od sedmi do sedmnácti hodin. Další respondent mi sdělil, že na stavbě ve Strelníkách strávil půl roku a pracoval denně čtyři hodiny. A další informace byly opět odlišné. Zda je evidováno, kolik kdo na stavbě odpracoval, se mi nepodařilo zjistit. Starosta Urban o tom informace neměl, protože v době začátku výstavby, kdy tyto aktivační práce probíhaly, byl starostou Peter Kacvinský a majitele firmy provádějící výstavbu, pana Mirgu, se mi nepodařilo zkontaktovat.

Na mou otázku, zda si skutečně lidé z osady odpracovali 20 % práce, mi odpověděl P.P. z osady:

„Mělo to tak být. Z počátku se to tak říkalo, že 20%. Pak to ale přestalo platit. Protože ze začátku sem chodili, ale pak přestali. Museli tam zaměstnat jiné lidi od pana Mirgy a ti pracovali na smlouvu.“⁴⁷

Jelikož se v původním plánu počítalo s odpracovaným dílem od Romů z osady (tudíž neplacených) byly výdaje na dělníky najaté firmou pana Mirgy nad rámec rozpočtu. Tím vznikl vysoký dluh a nedostávaly se peníze na dostavbu.

„Je to tak, že vznikl několikamilionový dluh a ty miliony byly připravené na to, že se to dokončí a přišly někam, kam neměly. Proto se to zpozdlilo a stálo jen tak tři roky nedokončené, neupravené.“⁴⁸

Dalším ze zásadních problémů, které způsobily další odklad přesídlení, je kolaudace bytových jednotek, provedená v roce 2010. Po této oficiální kolaudaci bylo zjištěno, že i přes její provedení zde chybí inženýrské sítě (elektrina, přívod vody). Toto vyvolalo u všech zainteresovaných další minimálně nedůvěřivé postoje k jednání letanovského zastupitelstva.

Postup u samotného aktu stěhování Romů z osady do nových domů zatím není úplně vyjasněn. Pravděpodobně však dostanou nový byt na klíč po likvidaci své původní chýše nebo domu. Jak mi sdělil můj informátor z osady: *„Bude to takovým způsobem, že se podepíše smlouva, zbourá dům, dostaneme klíč a můžeme jít. Nevím, jestli přijede nějaký bagr, nebo poskytnou družstvo něco, že se to bude vyvážet pryč.“⁴⁹* Zde podle mého názoru mohou vzniknout další časové prostoje. Jak uvádím v dalších kapitolách, ne všichni Romové

---

⁴⁷ Přepis záznamu rozhovoru s P.P., příloha č. 11.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

z osady jsou nakloněni přesídlení a může se tudíž stát, že některé rodiny nebudou chtít, ať už z jakýchkoliv důvodů své původní obydlí opustit. Starosta Letanovců vidí situaci jasně:

„...naše představa je, že ta jejich spolupráce musí se dát na takový základ, aby ti, kteří chtějí, přesvědčili ty, kteří nechtějí a společně se připravili na to, že se tam přestěhují buď všichni, nebo nikdo.“⁵⁰

Z jedné strany je vystavění nových domů za účelem zlepšení sociální a životní úrovně chvályhodným činem. Součástí původního záměru výstavby v novém komplexu ve Strelníkách měla být i škola, pošta a obchod. Na to se však ve výsledku finance (prozatím) nedostávají. Ve finální verzi podle původního záměru by měla mít osada perspektivu osamostatnění od Letanovců a měla by zde fungovat i vlastní samospráva.

Na straně druhé je však při nejmenším dosti rozporuplný postup zastupitelstva obce Letanovce, o čemž se zmíním v následujících kapitolách. Vypíši zde problémy/hlediska, které zůstaly lidmi rozhodujícími o osudu osady buďto nepovšimnuté nebo ignorované. Dále zmíním všeobecně uváděná fakta, která se přesídlení osady týkají.

Perspektiva municipality vs. zájem osady

Při rozhovorech se zástupci obcí Letanovce, Hrabušice a Spišský Štvrtok jsem se setkal s termínem, který užívají všichni tito starostové, a to „*naši Rómovia*“. Přičemž u zástupců Hrabušic a Spišského Štvrtku je tohoto termínu často užíváno ve spojení s tím, že „jejich“ Romové jsou, na rozdíl od letanovských, již „začlenění do normálního života“ a obávají se tak konfliktů mezi „svými“ romskými i neromskými obyvateli a „problémovými“ Romy z Letanovců, kteří budou bydlet jen několik stovek metrů od jejich obcí.⁵¹

Tyto obavy jsou dle mého částečně oprávněné. Romové v Hrabušicích a ve Spišském Štvrtku žijí sice také odděleně od neromské společnosti, ale jedná se o součást obce přímo navazující na část, kde žijí neromští obyvatelé. Toto neplatí všeobecně. I v částech, kde žije majorita, bydlí romské rodiny. Ty jsou však většinou na vyšší ekonomické a sociální úrovni, než Romové žijící v osadě. Mluvím zde tedy o prostorově segregované části obce, kde žijí výlučně Romové. Vysoká rozdílnost v životních podmínkách je dle mého způsobena v největší míře distancemi, ve kterých se daná osada nachází vůči své obci. Osada v

---

⁵⁰ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, *příloha č. 9.*

⁵¹ Přepis záznamu se starostkou Hrabušic Janou Skokanovou, *příloha č. 10.*

Hrabušicích a ve Spišském Štvrtku přímo navazuje na neromskou část obce na rozdíl od letanovské osady, která je od své obce vzdálena okolo jednoho a půl kilometru.

Zástupci těchto obcí si vysvětlují rozdíly v životní úrovni tím, že jejich obce se o „své“ Romy dokázali postarat (což se týká hlavně sociálně-ekonomické sféry) oproti obci Letanovce, která finálně problémy obyvatel osady pod horou Majerská nikdy nedořešila a zůstalo vždy pouze u plánů. Navíc vysokým demografickým nárůstem obyvatel se při dlouhodobém neřešení přímo úměrně zvyšují i náklady spojené s odstraněním nepříznivých sociálních a životních podmínek. O tomto jevu se zmiňuje Věra Pelíšková v knize Romové bydlení soužití:

„Chudoba a marginalizace určitých společenských skupin totiž velice často ústí v otevřenou sociální patologii, jejíž řešení je mnohem složitější, finančně náročnější a bolestnější.“⁵²

Potíže vznikají už při pouhé komunikaci se zastupiteli obce. Již po jejím prvotním přesídlení pod horu Majerská se vyskytl problém s omezením pracovních možností pro tamní Romy (viz kapitola Historie osady) a po dlouhou dobu odloučení osady od obce se tak pouze tyto nesnáze prohlubují, což je následkem i nedostatečné komunikace s vedením obce a okolním světem celkově. Všichni moji informátoři z osady se shodují, že v komunikaci s obcí a se starostou Urbanem je zásadní problém. Po více jak deset let slibů a udávání nových termínů přesídlení jsou již značně rozladěni a staví se ke všem informacím týkajícím se jejich odsunu s despektem. Nicméně starosta obce mi sdělil, že chodí do osady Romy o vývoji situace sám informovat a s komunikací s nimi nemá žádný problém. Můj informátor z osady, P.P., mi k tomu sdělil: *„Já osobně se s ním nevidám, já s ním moc nemluví. Kdybych měl hodnotit, měl by dělat víc. Pro obec urobil dost. Říká, že nepatříme pod Letanovce a tak.“⁵³*

Dalším problémem v této situaci je podle starosty Spišského Štvrtku, Ing. Jána Greše, existence nařízení Evropské Unie, které v souvislosti s řešením nepříznivých sociálních podmínek v romských osadách na Slovensku uvádí, že všechny osady musí být vzdáleny od „své“ obce maximálně půl kilometru. O tomto zákoně hovoří i můj další respondent P.P.: *„Jedna věc je taková, že podle zákona nemáme bydlet dál než 500 m od vesnice. To byla maximální délka - ani daleko ani blízko.“⁵⁴*

---

⁵² LISÁ, Helena (red.). *Romové, bydlení, soužití*. Praha 2000, s. 16.

⁵³ Přepis záznamu rozhovoru s P.P., příloha č. 11.

⁵⁴ Tamtéž.

Je však potřeba dodat, že zastupitelé obce Letanovce, alespoň podle mých informací, nemají příliš mnoho variant pro řešení, která by zlepšovala sociální situaci Romů v osadě. Alespoň ne v takovém měřítku, jako je výstavba nových domů s elektřinou, tekoucí vodou a přívodem plynu. Jak řekl starosta Letanovců, Michal Urban, obec nemůže stavět na katastru jiné obce, v tomto případě Spišských Tomášovců.⁵⁵ Byla zde sice možnost po výstavbě prvních domů ve Strelníkách pokračovat v lokalitě Vyšné Gerlachovské. Nepodařilo se mi zjistit důvody nevyužití této možnosti, ale rozdělení osady do dvou lokalit by dle mého nebylo ideálním řešením. Místo jedné vyloučené lokality by vznikly dvě a řešení problematiky sociální pomoci těmto obyvatelům by bylo ještě složitější.

Důvody snah o přesídlení

Všichni moji informátoři nežijící v obci Letanovce mi sdělili názor, že se jedná o snahu právě Letanovců zbavit se „svých“ Romů a přehodit odpovědnost za jejich sociální a ekonomický vývoj (Stejně tak řešení patologických jevů v podobě krádeží a jiné kriminální činnosti, které jsou s osadou často spojovány.) na obce, které budou po přesídlení blíže k nové osadě Strelníky (Myšleny jsou tedy hlavně Spišský Štvrtok, Hrabušice a Jánovce).

V tomto kontextu bych se vrátil k již citovanému výroku starosty Urbana z novinového článku z roku 1999, kde uvádí důvody přesídlení osady v pořadí: *Zabránění nelegální těžby dřeva ze Slovenského ráje, ochrana turistů před tanními Romy a na posledním místě zlepšení úrovně bydlení Romů z osady*. I ve mnou pořízeném rozhovoru zmiňuje starosta Urban jako hlavní důvod ochranu národního parku a až poté zlepšení situace bydlení Romů. Je zde dle mého patrné, že více než zlepšení sociálních a životních podmínek Romů z osady, je na prvním místě zájem o likvidaci osady a až na dalším místě, zájem o blaho tanních lidí.

Jedním z důvodů snah o přesídlení osady může být i potenciálně lukrativní pozemek, na kterém se osada nachází. S Letanovcemi sousedící obec Hrabušice je brána jako jedna ze vstupních bran do Slovenského ráje a z toho prosperuje jak sama obec, tak tanní obyvatelé, kteří se v nemalé míře zaměřují na ubytování turistů a další aktivity s turistikou spojené a tím vylepšují svou ekonomickou situaci v oblasti, kde je nezaměstnanost na poměrně vysoké úrovni. Je zde hned několik penzionů, které provozují jak Romové, tak neromští podnikatelé.

---

⁵⁵ TOPORCEROVÁ, Monika. *Presun rómskej osady vyvoláva napatie medzi Letanovcami a Spišským Štvrtkom*, In. Spišský Kuriér, 30/1999, s. 1., příloha č. 2.

U hrabušických Romů je toto podnikání jedním z důvodů oné značné odlišnosti životní úrovně od Romů z letanovské osady. Obec Letanovce by mohla mít mnohem větší potenciál pro turismus a s tím související prosperitu obce a jejích obyvatel. Nachází se geograficky blíže ke Slovenskému ráji a přímo obcí i osadou již vede turistická stezka. Problémem však je, že kvůli romské osadě se pro tuto cestu do Slovenského ráje rozhodne jen malá část turistů. Romské děti žebrající o jídlo a peníze a specifický pach osady odpuzuje turisty a ti volí raději jinou turistickou trasu. „...*turisti procházejí kolem Letanovského mlýna a děti je zastavují a ptají se jich po penězích a turisti se jich bojí.*“⁵⁶

Z rozhovoru se starostkou Hrabušic mám informaci, že jedním z důvodů snah o přesídlení osady, je právě lukrativní pozemek pod horou Majerská. „*To je jedna společnost, která si tam chce otevřít velké turistické centrum.*“⁵⁷ Tuto informaci se mi nepodařilo nikde ověřit, ale povědomí o výstavbě „nějakého hotelu“ měli téměř všichni moji informátoři. Podle těchto nepodložených informací se má na pozemku stavět turistické centrum s golfovým hřištěm. Starosta Urban mi tuto informaci nepotvrdil, ani nevyvrátil.

„*Určitě pokud by se podařilo to, že by se to přestěhovalo. Tak určitě je to prostor, který není zatížený minulostí. Když vezmeme Hrabušice, že tam ještě od totalitního režimu, tam postavili některé věci... U nás kdyby se to podařilo, tak je tu zelená louka, na které se dá postavit jedna vstupní brána, která by určitě přilákala turisty. Tím že tu nic není, tak to jednoduše možná láká skupiny, které by měly zájem. Zda to bude či nebude, tak to těžko říct.*“⁵⁸

Ať už však bude turistický ruch v Letanovcích posílen, či ne, přesídlení Romů do Strelníků bude pravděpodobně na úkor turismu v sousedících Hrabušicích. Lokalita Strelník je totiž vystavěna u hlavní komunikace vedoucí právě do Hrabušic. Tamní obyvatelé se obávají, že toto způsobí strach turistů z cesty po této komunikaci a turismus tak bude ovlivněn podobně jako je tomu nyní v Letanovcích.

Ani hlavní uváděný důvod snah o přesídlení, tedy zamezení těžby dřeva ze Slovenského ráje, není bez potenciálních negativních následků pro okolní obce. Nová osada Strelník, jak jsem uvedl, má z jedné strany hlavní komunikaci vedoucí do Hrabušic. Z druhé strany je obklopena polem a za ním se nachází les náležející k obci Jánovce.⁵⁹ Dá se předpokládat, že Romové po přesídlení začnou opět těžit dřevo z nejbližšího lesa. Jak říká

---

⁵⁶ Přepis záznamu rozhovoru se starostkou Hrabušic Janou Skokanovou, příloha č. 10.

⁵⁷ Přepis záznamu rozhovoru se starostkou Hrabušic Janou Skokanovou, příloha č. 10.

⁵⁸ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Letanovců Michalem Urbanem, příloha č. 9.

⁵⁹ Mapa přemístění, příloha č. 1.

starosta Urban: „*Oni potrebujú pro svoje prežití dřevo v zimě i v létě.*“⁶⁰ Sice nepůjde o těžbu z národního parku, ale to rozhodně není útěcha pro majitele lesa na katastru Jánovců. Navíc z mé vlastní zkušenosti vím, že tento les je již značně poznamenán těžbou dřeva od Romů z Jánovské osady – Machalovce. Tento poměrně malý les tak bude s největší pravděpodobností silně poznamenán těžbou od Romů ze dvou osad.

Chtějí se Romové vlastně stěhovat?

Podle slov mého respondenta P.P. se chtějí stěhovat všichni z osady, takže zde ani není potřeba hledat proti přesídlení argumenty.⁶¹

*„To nikdo neřekne, že nechce. Protože každý si uvědomuje, že to není jeho. Kdyby to bylo jeho, tak by zůstal. Když se velká část chce přestěhovat, tak se ostatní musí připojit. Jim nic jiného nezbyvá a zbytečně dělat drama a natahovat se, že nechceme, to je zbytečné.“*⁶²

P.P. zde naráží na fakt, že celá osada v Letanovském mlýně je ilegální již svou polohou, navíc pak i absencí stavebních povolení.⁶³

Moje informátorka M. K. se stěhovat nechce. Žije zde prý celý život a „je zde tak už zvyklá“. Navíc má obavy, že nebude mít dostatek financí na hrazení poplatků spojených s novým bydlením jako je elektřina, plyn, voda, poplatky za psa a podobně. Její sestra A. K. vidí v novém bydlení spíše pozitiva, ale také vyjádřila obavy z nedostatku financí na placení energií a podobných poplatků. Zde by mohl zafungovat systém přesvědčování, o kterém mluví starosta Urban, jak zmiňuji v podkapitole „*Výstavba nových domů*“: *...aby ti, kteří chtějí, přesvědčili ty, kteří nechtějí...*⁶⁴. V každém případě většina obyvatel osady nebyla po celý život zvyklá platit všechny tyto poplatky, takže obavy z nesolventnosti vyjádřili všichni moji tamní informátoři. Můj informátor P.P. k tomu dodává:

„Úřady počítají s tím, že aby se vyhnuly problémům s placením, tak budou poplatky stahovat z dávek a tu zbylou částku jim dají... Ze začátku to pro malé i dospělé bude novinka, že mají platit. Někteří si nedokážou ušetřit, že by třeba měli ještě za týden nebo dva. Jiní

---

⁶⁰ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, příloha č. 9.

⁶¹ Přepis záznamu rozhovoru s P.P., příloha č. 11.

⁶² Tamtéž.

⁶³ SKRIPNIK, Ondřej. *Osada pod Letanovským mlýnem (stručně shrnutí)*, In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008.

⁶⁴ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Letanovců Michalem Urbanem, příloha č. 9.

koupí jídlo a co zbude, utratí za pití, dokud je čím platit. Až když je prázdná peněženka, pak je pokoj. Ale budou si muset zvyknout, nemůžou tu dál žít tak zaostale.“⁶⁵

S největší pravděpodobností však nelze předpokládat, že by letanovští Romové sami od sebe hned po přesídlení plnili tyto platební povinnosti. Zkušenosti s tím má i starostka Hrabušic, kde mají už několik let vystavěných patnáct bytů pro tamní Romy. Ty jsou umístěny na kopci na okraji vesnice. „*Elektrárny nechtějí zapojit tyto byty nižšího standardu, ale musí je platit obec. My tu máme 15 bytů a on*“⁶⁶ 96 a dostane se do tak finančních problémů, že ani netuší jakých.“⁶⁷

Lépe informovaní Romové z letanovské osady si dobře uvědomují nesouhlasné postoje sousedních obcí týkající se jejich přemístění. „*Začali nás obviňovat, že bychom k nim chodili krást, že se bojí o domácí zvířata a o věci na balkóně... Chtěli nás prostě vystrašit, aby se to zastavilo.*“⁶⁸ Zajímá mě tedy, zda se neobávají negativních, v nejhorším případě, útočných reakcí ze stran obyvatel právě těchto obcí. Poměrně nedaleko od Strelníků se nachází jánovská osada – Machalovce a jak jsem zde vyrozuměl, tamní Romové nemají s letanovskými Romy příliš vřelé vztahy. Romové z osady však obavy ze vztahu se svými novými „sousedy“ obavy nemají. Někteří z osady odůvodňují své postoje důvěrou v ochranu od Ježíše Krista. Další se nad obavami z konfliktů s okolními obcemi nepozastavují vůbec. P.P. k tomu dodává: „*Nikdo nemá právo říct, vy tu nemůžete být.*“⁶⁹

Rozložení rodin do nových bytů

Jelikož při původním projektu se počítalo pouze s lidmi řádně evidovanými jako občany obce Letanovce, vyskytl se problém. Zbylých, možná až 300 lidí, kteří bydlí v osadě, ale trvalý pobyt mají hlášený v jiné obci, nebude mít po vystěhování osady kam jít. Starosta Urban mi sdělil, že tyto Romy se budou snažit přesvědčit, aby odešli jinam. Připustil však i variantu, že bude bydlet více rodin pohromadě.⁷⁰ A právě druhá možnost nakonec bude pravděpodobně realizována – tedy více rodin v jednom bytě.

---

⁶⁵ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Letanovců Michalem Urbanem, příloha č. 9.

⁶⁶ Myšlen je starosta Letanovců Michal Urban.

⁶⁷ Přepis záznamu rozhovoru se starostkou Hrabušic Janou Skokanovou, příloha č. 10.

⁶⁸ Přepis záznamu rozhovoru s P. P., příloha č. 11.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, příloha č. 9.

Můj informátor P. P. je jako jeden z mála z osady gramotný. Pomáhá sociálním pracovníkům s komunikací s osadou a měl na starost sepsat, které rodiny budou bydlet společně.

„My jsme řešili, kdo s kým bude bydlet. Ten nechtěl s tím a tak, pořád dokola. To jsme na to měli tři dny a to bylo tolik složité práce. S manželkou jsme to dělali. Ono se to nezdá, ale je třeba brát v úvahu spoustu věcí, situaci, okolnosti. Může jít spolu deset, dvanáct lidí. Jsou tam tři pokoje. Šest dvojic by tam mohlo být.“⁷¹

Rozdělení rodin do jednotlivých domů proběhne na základě příbuzenských spřízněností. V tomto ohledu však lze do budoucna předpokládat, že po přesídlení bude docházet k výměnám bytů nebo jednotlivých rodin z bytu do bytu.

Nikdo se však již nezabývá nevyhnutelným faktem, a to poměrně vysokým demografickým nárůstem obyvatel v této romské komunitě. Těžko lze předpokládat, že další generace se budou stěhovat do jiných lokalit. Bytové jednotky vystavěné pro jednu rodinu, už tak obývané dvěma až třemi rodinami, další obyvatele těžko pojmu. Dá se tak s největší pravděpodobností předpokládat, že v prostorách kolem Strelníků budou vznikat nová obydlí podobná těm, která se nacházejí v letanovské osadě dnes.

Samostatná obec Strelníky

Jak jsem již uvedl, nově vystavěná osada Strelník v původním projektu má mít perspektivu osamostatnění. Podle starosty Urbana je stále v plánu výstavba školy, pošty, obchodu s potravinami a úřadem.

„Ze začátku našeho projektu byla také tato myšlenka. Samozřejmě, že se tam postaví škola a bude fungovat samospráva například. Nové prostory pro školu atd. Aby se tam zřídil úřad v rámci naší samosprávy. Tam prostor je, plánujeme pro školu a třeba potraviny, aby nemuseli cestovat.“⁷²

Z tohoto výroku je patrná snaha oddělit tuto romskou komunitu od majority. Jedná se tak o další účelové vyloučení těchto lidí ze společnosti. Výrok: „...aby nemuseli cestovat.“ by se dal nahradit heslem: „Ať si žijí po svém, ale ne mezi námi“.⁷³

Ve finální verzi by tedy měl úřad Strelníky fungovat v rámci samosprávy obce Letanovce. Je však zatím složité říci, kdy a zda vůbec se na dostavbu těchto budov podaří

---

⁷¹ Přepis záznamu rozhovoru s P.P., příloha č. 11.

⁷² Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, příloha č. 9.

⁷³ LISÁ, Helena (red.). *Romové, bydlení, soužití*. Praha 2000.

letanovské obci sehnat peníze. Obec je zadlužená na několik desítek let dopředu a tak se lze spoléhat pouze na finanční pomoc z vnějších zdrojů (dotace od EU, podpora ze strany různých vládních či neziskových institucí). Stejně tak by měla být vystavěna přímá cesta z obce Letanovce do Strelníků (Ta byla od počátku také jedna z podmínek pro výstavbu. Nyní je po silnici cesta ze Strelníků do Letanovců pouze přes Spišský Štvrtok, což se nezamlouvá hlavně obyvatelům Spišského Štvrtku, jak mi sdělil i starosta SŠ Ján Greš.) Na tu se však také peníze nedostávají. Starosta Urban k tomu říká:

*„Co se týká té spojovací cesty. My nemůžeme najít peníze na dokončení této stavby, na přípravu, na stavební práce, na výkup pozemku a výstavu té cesty. Všecko to jsou nepředstavitelné peníze, které by se musely nalézt...“*⁷⁴

Nevystavěná přímá cesta ze Strelníků do Letanovců je zde dalším zásadním problémem. Jelikož obchod s potravinami, škola, úřad ani pošta se ve Strelnících prozatím nenacházejí, počítá starosta Urban s tím, že za tímto účelem budou obyvatelé Strelníků docházet stále do obce Letanovce, tudíž přes Spišský Štvrtok. Existuje sice polní cesta, která přímo spojuje Letanovce a Strelníky, ale ta rozhodně není optimálně schůdná. S největší pravděpodobností tak budou obyvatelé Strelníků užívat obchod a poštu právě ve Spišském Štvrtku, což opět velmi nelibě nese starosta i další obyvatelé této obce. Obávají se totiž krádeží a násilných činů ze strany Romů z Letanovců/Strelníků.

Nedílnou součástí této kapitoly je i otázka školní docházky a budoucího vzdělání dětí z letanovské osady. V Letanovcích se nachází obecná základní a speciální základní škola. Do speciální chodí téměř bez výjimky Romové. Některé schopnější děti z osady navštěvují obecnou základní školu. Z informací poskytnutých mi romskou asistentkou⁷⁵ právě ze speciální školy v Letanovcích, která žije přímo v obci, vím, že už teď je problém se školní docházkou dětí z osady. Nyní se osada nachází zhruba kilometr od školy v obci a už tato vzdálenost je problémová s ohledem na docházku. Vzhledem k neurčitému počtu obyvatel osady je obtížné kontrolovat samotný počet dětí a jejich pravidelné docházení do školy.

V dřívějších letech byla zavedena autobusová linka, která po polní cestě zajížděla až k osadě a vozila děti přímo do školy. Můj informátor z osady P.P. mi k tomu sdělil: „*Autobus*

---

⁷⁴ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, *příloha č. 9*.

⁷⁵ Ve speciální základní škole v Letanovcích je moje informátorka ve funkci „romské asistentky“ učitelky. Jak mi sdělila, děti z osady, které tvoří převážnou část ve speciální škole, reagují pozitivněji, na romský jazyk. Nejmladší děti mají se slovenštinou problémy, jelikož v osadě se mluví převážně romsky.

tu dlouho nebyl. Autobus přišel s panem Kacvinským.⁷⁶ Do té doby jsme chodili pěšky. To jen pár roků. “ Od doby co byl autobus zrušen, chodí děti do školy pěšky. „Ta cesta jim trvá půl hodiny a v zimě malé děti mrznou po cestě a pláčou.“⁷⁷ Jak vím od romské asistentky z letanovské speciální školy, jsou romské děti z osady často velmi nedostatečně oblečeny do zimního počasí. To často vede rodiče dětí k rozhodnutí neposílat děti do školy vůbec.

Zajímalo mě, zda, a případně jakým způsobem, plánuje starosta Urban řešit umožnění školní docházky pro děti ze Strelníků. Jelikož nová osada má být ne jeden kilometr, ale tři kilometry vzdálená, ochota rodičů posílat děti do školy nebo je i doprovázet, se pravděpodobně ještě sníží. Starosta Urban mi k tomuto sdělil:

„U nás momentálně platí, že žák může navštěvovat školu, kterou si vybere, ať je ta škola kdekoliv. Nyní, kdyby žáci, kteří bydlí v osadě, požádali o účast ve škole na vzdělávacím procesu ve Spišském Štvrtku a ta škola by je vzala, tak jednoduše je nikdo - tak zákon s tím nic neudělá.“⁷⁸

Zásadní vadou na této teorii je, že jak mi sdělili starosta Spišského Štvrtku a starostka Hrabušic, školy v jejich obcích v žádném případě nebudou přijímat ke studiu žáky ze Strelníků. Starostka Hrabušic zdůvodňuje odmítnutí dětí tím, že jsou středisková obec, kam chodí do školy děti i ze sousedních vesnic, dále dodává:

„Bílí rodiče si děti berou do města, protože tam chodí za prací, tak si ty děti odvezou a berou nazpět, když jedou domů. My už tu máme 67% romských žáků. Máme plnou kapacitu. My si další těžké sousto neseberme jen proto, že se jich nějaká vesnice snaží zbavit. To určitě ne, na to máme právo a na to máme i nárok. Jednoduše máme plnou kapacitu a konec. Toto, že si oni myslí, že nebudou mít na autobus, toto neřeší jeho⁷⁹ problém.“⁸⁰

V poslední části této citace naráží starostka Hrabušic na další možnost, řešící školní docházku, a tou je znovu zajištění školního autobusu, který by zajížděl k osadě Strelníky a vozil děti do letanovské školy, jak naznačil starosta Urban.

„...se vybaví nějaký školní autobus, jak takové školní autobusy fungují. Že tyto děti přes tu obec po této státní cestě převezou do školy a ze školy. To vůbec obec⁸¹ nebude vědět. To vůbec tam nijak nepřekáží.“⁸²

---

⁷⁶ Starosta obce Letanovce 2002 – 2008.

⁷⁷ Přepis záznamu rozhovoru s P.P., příloha č. 11.

⁷⁸ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, příloha č. 9.

⁷⁹ Myšlen je starosta Letanovců, Michal Urban.

⁸⁰ Přepis záznamu rozhovoru se starostkou Hrabušic Skokanovou, příloha č. 10.

⁸¹ Myšlena je obec Spišský Štvrtek.

⁸² Přepis záznamu rozhovoru se starostou Letanovců Michalem Urbanem, příloha č. 9.

Je však otázkou, zda bude autobus financován nebo alespoň spolufinancován ze strany obce Letanovce. Z mé zkušenosti (například z machalovské osady) vím, že rodiče často svoje děti do školy neposílají, protože jednoduše nemají dostatek financí na dopravu. Zde by tak mohl tento problém vyvstat také.

ZÁVĚR

Na obě dvě otázky, položené v úvodu této práce, se mi do určité míry podařilo najít odpověď. V některých případech se z části jedná o mé hypotézy, ale jak jsem uvedl právě v úvodu, jsou tyto podloženy na základě výpovědí mých respondentů a dalších zdrojů. Jsem tedy přesvědčen, že mé hypotézy jsou oprávněné.

První otázka se zabývá možnostmi letanovských Romů ovlivnit situaci jejich přesídlení. Z mého výzkumu vyplývá, že tamní Romové mají velmi malou možnost zasáhnout do procesu o přesídlení jejich osady. Jedním ze základních aspektů tohoto mého závěru je neinformovanost, která je způsobena hlavně vysokou mírou negramotnosti v osadě a možná i nevelkým zájmem o vzdálenější budoucnost. Tamní Romové žijí stylem ukojení aktuální potřeby. Přesídlení, které se „možná někdy“ uskuteční, je pro ně tedy něčím, co „pravděpodobně někdy proběhne“, ale není to natolik aktuální, aby se tím nyní ve větší míře zabývali. Někteří moji informátoři v osadě (P. P. a R. K.) měli sice poměrně rozsáhlé zprávy o přesunu, ale mezi ostatními mými informátory i mezi Romy, se kterými jsem vedl čistě neformální rozhovory, byli spíše výjimkou. Původní protesty proti přesídlení, v podobě petice, zůstaly bez odezvy. Poté, co se Romové z osady s přesídlením smířili, vidí v něm spíše pozitiva v podobě zlepšení životních podmínek. Nebyl zde tedy již další důvod k protestům. Do řešení přesídlení tak Romové dále zasahují pouze v záležitostech uvnitř jejich komunity. Tedy rozdělením rodin do jednotlivých domů, což mají na starost dva obyvatelé osady, tedy P. P. a jeho manželka.

Jedinou možností ze strany Romů zásadně ovlivnit přesídlení osady, vidím v neochotě, ať už několika rodin nebo celé osady, opustit prostor Letanovského mlýna. Tato možnost se mi zdá však nepravděpodobná. Je však otázkou, jakým způsobem by pak obec postupovala, kdyby například jedna rodina nebyla ochotna opustit své obydlí a přestěhovat se. Ani starosta Urban nechtěl spekulovat, jak by takovou situaci obec řešila. Jediné, co mi byl ochoten sdělit, byl výrok: „*Naše představa je všichni anebo nikdo.*“⁸³

Zodpovězením druhé otázky vyjádřím, zda je volba přesídlení letanovské osady do lokality Strelníky ideálním předpokladem pro zlepšení celkové problematiky týkající se osady.

Z pohledu tamních Romů zde figuruje několik pozitivních i negativních aspektů, které po přesídlení osady ovlivní jejich život. Je nad míru složité stavět proti sobě výhody

---

⁸³ Přepis záznamu rozhovoru se starostou Michalem Urbanem, příloha č. 9.

a nevýhody těchto jednotlivých jevů, jelikož každý má kořeny jinde. Pokusím se však na základě mého výzkumu o jejich hodnotící komparaci.

Největší změnou pro tamní Romy bude přechod z „nelegálního“ bydlení k formě ubytování v domě spojeném s povinnostmi placením nájmu, elektřiny a dalších poplatků. Jelikož Romové z osady nikdy tyto poplatky nemuseli hradit a většina z nich se dlouhodobě nachází v hluboké finanční tísní, bude pro ně toto velkým problémem. Samozřejmě z bytu s elektřinou a tekoucí vodou plynou i značné výhody. Málokdo z majority v moderní společnosti by si dokázal představit život bez těchto „vymožeností“. Je však otázkou, zda budou nějak tato pozitiva Romům platná. Jelikož byt nebude zařízen, elektrické spotřebiče si budou muset Romové pořídit sami a to je zase otázka financí, které budou pravděpodobně chybět. Navíc při nedostatku peněz na poplatky za elektřinu je zde možnost odpojení elektrického proudu i přívodu vody a je tak možné, že se Romové ocitnou v horší situaci, než jsou nyní v osadě pod horou Majerská. Tedy bez elektřiny, bez tekoucí vody a navíc s nesplacenými dluhy. To je však nejčernější scénář. Je možné, že při spojení tří rodin v jednom domě, bude ekonomika fungovat částečně na principu kooperace a problém nedostatku financí by tak mohl být v tomto ohledu překlenut.

Dalším zásadním problémem, který letanovští Romové zdatně pocítí, je vzdálenost nové osady od obce. Efekt sociálního vyloučení, který nastal po prvním vysídlení Romů z obce do lokality Letanovský mlýn, sice nebude tak markantní, jelikož nyní budou Romové v blízkosti okolních vesnic, ale v každém případě se nejedná o akt začleňující tuto komunitu do majoritní společnosti. Výběr lokality ve vzdálenosti tří kilometrů od obce Letanovce sám o sobě svědčí spíše o snaze zbavit se svého „problému“, respektive „přehodit“ část z nich na okolní obce.

Jelikož projekt výstavby není dokončen a chybí zde škola, pošta i úřad, budou Romové nuceni za těmito záležitostmi docházet nebo dojíždět stále do obce Letanovce. Pochybeno dle mého bylo již ze začátku projektu, kdy měla být nejprve vystavěna cesta spojující Letanovce a Strelníky. Protože se nyní peníze nedostávají ani na dostavbu této cesty, budou Romové nuceni využívat tři kilometry dlouhou cestu vedoucí přes Spišský Štvrtok. Obyvatelé Strelníků budou muset počítat i s ne příliš vřelými vztahy ze strany obyvatel právě Spišského Štvrtku i dalších okolních vesnic, které proti přesídlení ještě stále protestují.

Je možné, že v budoucnu bude v osadě Strelníky zřízena samospráva a bude zde škola, obchod i pošta. Je otázkou, kdy a zda vůbec se obci Letanovce podaří sehnat dostatek financí. Je také složité říci, zda po dokončení všech stavebních prací, bude samospráva

v rukou Romů z osady správně fungovat. Bude to složitý proces vyžadující mnoho spolupráce nejenom ze strany obce Letanovcem, ale i mezi Romy a ostatními zúčastněnými. Při nynější situaci musím konstatovat, že negativa prozatím převyšují pozitivní stránku přesídlení.

BIBLIOGRAFIE

Tištěné zdroje

- ANTALOVÁ, Ingrid. Chaos totalos: správa z geta. Praha 2002. ISBN 80-86103-59-5.
- BALVÍN, Jaroslav a kol. Romové a obec. 17. setkání Hnutí R v Pardubicích, 7.-9. prosince 2000. Ústí nad Labem 2001. ISBN 80-902461-5-X.
- BERNARD, H. Russell. *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches*. AltaMira Press 2006. ISBN 0-7591-0869-2.
- DANIEL, Bartoloměj. *Dějiny Romů*. Olomouc 1994. ISBN 80-7067-395-8.
- HORTIS, Samuel Augustini. *Cigáni v Uhorsku 1775*. Bratislava 1995. ISBN 80-967263-2-3.
- JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš (ed.). *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008. ISBN 978-80-969271-5-9.
- LACKOVÁ, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha 2010. ISBN 978-80-87256-20-6.
- LISÁ, Helena (red.). *Romové, bydlení, soužití*. Praha 2000. ISBN 80-902260-8-6b.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. ISBN 80-86621-07-3.
- ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha 1998. ISBN 80-7178-250-5.
- SKRIPNIK, Ondřej. *Osada pod Letanovským mlýnem (stručné shrnutí)*, In. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava 2008. ISBN 978-80-969271-5-9.
- TOPORCEROVÁ, Monika. *Presun rómskej osady vyvoláva napätie medzi Letanovcami a Spišským Štvrtkom*, In. *Spišský Kuriér*, 30/1999.
- VRONČA, Josef Alojz. *Letanovce moj rodny kraj*. Letanovce 2000.

Elektronické zdroje

- BALÁŽOVÁ, Daniela. *Letanovce: ukážka, ako to nerobit'*. [online]. [cit. 2013-05-29]. URL: <<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/251447-letanovce-ukazka-ako-to-nerobit/#ixzz2CaamVjfd>>.
- SIROVÁTKA, Tomáš, MAREŠ, Petr. *Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí*. [online]. [cit. 2013-06-27]. URL: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/79c9ef2919f909b9a9fdf5d794282d2e697aaaad_216_03sirovatka21.pdf>.

SITA. *Letanovce: Obyvatelia odmietli sťahovanie Rómov inde ako na Strelníky*. [online]. [cit. 2013-06-18]. URL: <<http://www.mecem.sk/rpa/?id=media&lang=slovak&show=6144>>.

SITA. *Stavajú ďalšie byty pre Rómov, starostovia sú pobúrení*. [online]. [cit. 2013-06-24]. URL: <<http://www.24hod.sk/stavaju-dalsie-byty-pre-romov-starostovia-su-pobureni-cl36524.html>>.

SÝKORA, Luděk. *Rezidenční segregace*. [online]. [cit. 2013-06-15]. URL: <http://www.mmr.cz/getmedia/cbd3b15b-9e64-4cdf-848e-2460360a46af/reseg_dvoustrany>.

TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. [online]. [cit. 2013-06-03]. URL: <<http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>>.

URL: <<http://www.letanovce.eu/v2/index.php/sk/>>.

URL: <<http://www.spisskystvrtok.sk/>>.

URL: <<http://www.hrabusice.sk/>>.

SEZNAM INFORMÁTORŮ

A.K., žena asi 20 let

I.P., žena asi 40 let

Ján Greš, starosta Spišského Štvrtku

Jana Skokanová, starostka Hrabušic

M.K., žena asi 30 let

Michal Urban, starosta Letanovců

Muž z Letanovců, asi 30 let

P.P., muž asi 30 let

R.K., muž asi 50 let

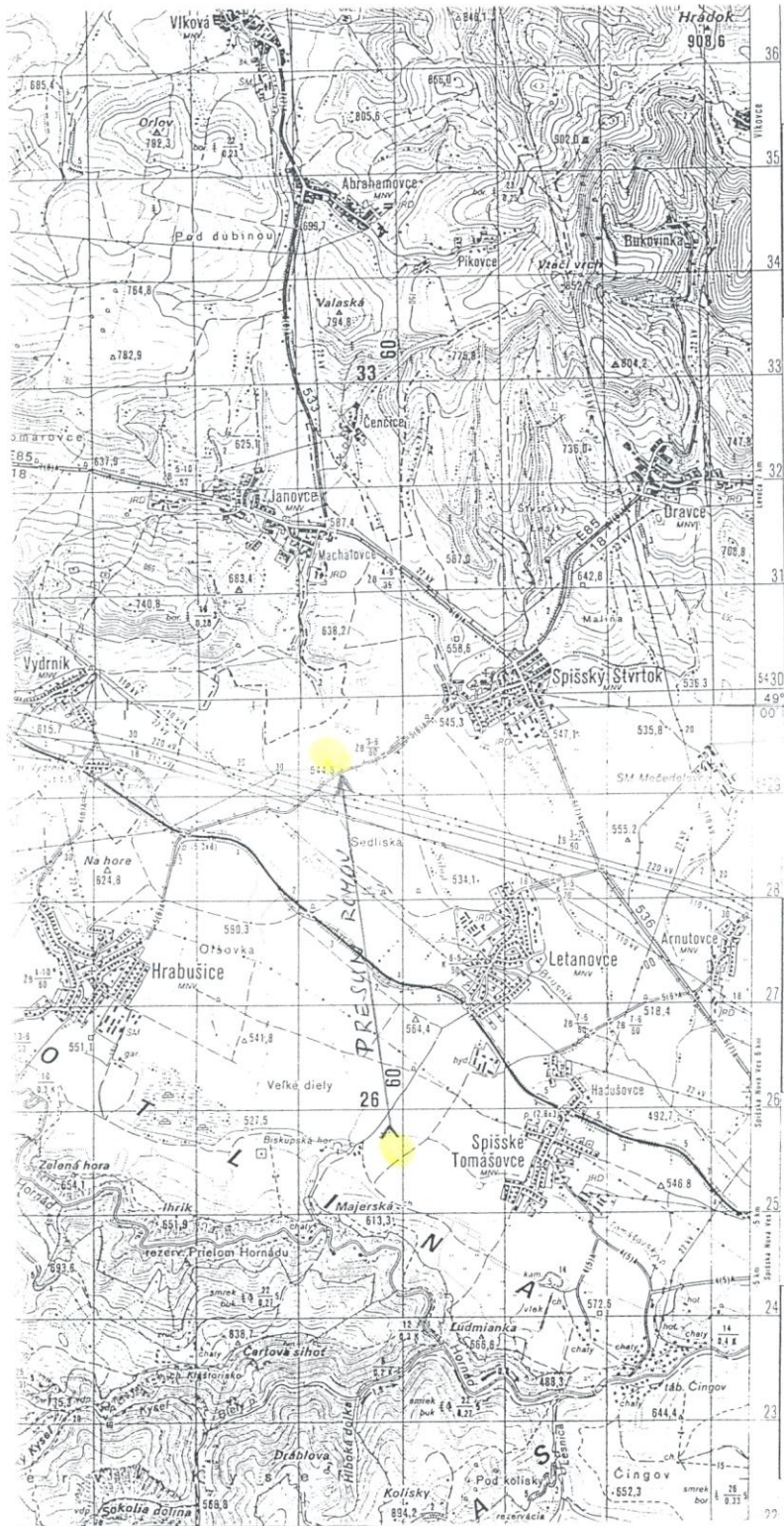
Romská asistentka v letanovskej škole, asi 35 let

PŘÍLOHY

Obsah

1. Mapa s vyznačeným přesunem osady	I
2. Článek ze Spišského kuriéra, 26. července 1999	II
3. Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva obce Spišský Štvrtok 36/2012	III
4. Fotografie letanovské osady.....	IV
5. Ukázka obydlí z letanovské osady	V
6. Fotografie vystavěných domů v lokalitě Strelníky	VI
7. Rozhovor s prodavačkou v Hrabušicích I. P., asi 40 let	VII
8. Rozhovor v obci Letanovce, muž 30 let	IX
9. Rozhovor se starostou obce Letanovce Michalem Urbanem	X
10. Rozhovor se starostkou obce Hrabušice Janou Skokanovou	XVI
11. Rozhovor s informátorem P.P.	XXI

1. Mapa s vyznačeným přesunem osady

2. Článok ze Spišského kuriéra, 26. července 1999

Podľa slov starostu Letanoviec sú Rómovia naklonení presťahovaniu do novej osady.

Snímka: -gr-

Nový dvor je odkázaný na cisterny

Levoča (gr) - Už niekoľko dní je na Novom dvore odstavená pitná voda. Okolo stovky tunajších obyvateľov Levoče je denne odkázaných na cisternu, ktorá im dováža životodarnú tekutinu. Mesto táto služba stojí denne 1400 korún. Nový dvor a závadná voda je dvojnásobný problém, ktorý zdá sa bude musieť mesto riešiť urgentne. Primátor mesta vyhlásil užšiu súťaž na dodávku investície, ktorá si vyžiada 500 tisíc korún. Bude to znamenať ešte v tomto roku vybudovať prípojku na výťažný vodovodný rad zo smeru Hrabušice - Levoča.

pokračovanie na 2. strane

ALBERT TAXI

Presun rómskej osady vyvoláva napätie medzi Letanovcami a Spišským Štvrtkom

Myšlienka premiestnenia rómskej osady pri Letanovciach vznikla pred niekoľkými rokmi na Okresnom úrade v Spišskej Novej Vsi. Ten v rámci celkového rozvoja okresu inicioval projekt Výstavba rómskych osád, v ktorom je zahrnutá aj obec Letanovce. Projekt počíta s presťahovaním tunajšej rómskej osady do lokality Strelníky. Dôvody hovoriace v prospech projektu sú jasné - presťahovaním zabráni nelegálnemu výrubu stromov v Národnom parku Slovenský raj, zníži obavy turistov z tús okolo Letanovského mlyna a v neposlednom rade zvýši úroveň bývania rómskych rodín. Rómovia sú podľa slov starostu

Letanoviec Michala Urbana presťahovaniu naklonení - vraj keď sa im postavia domy, sú ochotní ísť. "Bez ich súhlasu by sme do toho nešli," tvrdí letanovský starosta.

V tunajšej rómskej osade žije takmer šesť stovák Rómov. Oficiálne je ich k trvalému pobytu prihlásených 505, ďalších 80 sa prisťahovalo v posledných mesiacoch. Okrem toho žijú v samostatnej obci ďalšie dve stovky rómskych obyvateľov. Osada leží na katastri obce Spišské Tomášovce. Projekt presťahovania počíta s výstavbou rodinných domkov priamo v letanovskom katastri. "Vo vytypovanej lokalite Strelníky sú všetky inžinierske

siete, trafostanica, zdroje vody, sto metrov adiaľ vedie plynovod, je tam hlavná cesta a autobusové spojenie," opisuje starosta Urban miesto, kde by mala vyrásť nová osada s perspektívou osamostatnenia od Letanoviec a existenciou s vlastnou samosprávou pod názvom Strelník.

Zádrhcom v tomto na prvý pohľad prijateľnom riešení je postoj Spišského Štvrtku. Obyvatelia tejto obce vyjadrili v petičnej akcii nesúhlas s presunom Rómov do lokality Strelníky. Ide totiž o územie nachádzajúce sa asi kilometer od Spišského Štvrtku. "Svoj nesúhlas potvrdili aj starostovia obcí Hrabušice, pokračovanie na 3. strane

Presun rómskej osady vyvoláva...

dokončenie z 1. strany

Vydrník a Jánovce, ktorých sa tento problém dotýka ako susediacich obcí," píše vo svojom stanovisku starosta Spišského Štvrtka Ing. Ľudovít Dzurilla. V tejto obci žije cez 400 Rómov a medzi ostatnými obyvateľmi vládnu obavy z nárastu ich počtu. "Myšlienka presunu letanovských Rómov sa opäť dostáva do popredia a občania sa ma pýtajú - čo s tým robíš, starosta? Veď v skutočnosti je to obyčajný odsun nepohodlných a neprispôbivých vlastných občanov čím ďalej od svojej obce. Preto sa pýtam: Vyvíra obec Letanovce svojim rómskym občanom dôstojné životné podmienky? Prečo doteraz nemajú v kolónii zavedenú elektrickú energiu, plynofikáciu..."

komunikácie? Alebo obec vo svojom rozpočte nevyčlení pre infraštruktúru kolónie žiadne finančné prostriedky len preto, aby ich čím-skôr presunula do lokality Strelníky pri Spišskom Štvrtku?" pýta sa štvrtkový starosta. Odpoveďou je konštatovanie jeho letanovského kolegu, podľa ktorého obec predsa nemôže stavať na katastri inej obce, v tomto prípade Sp. Tomášovce. Napriek tomu vedenie Letanoviec robí v kolónii, čo sa dá. "Tohto roku me pre Rómov v osade zabezpečili zdroj pitnej vody s pumpou. So SAD-kou sme dohodli, že autobus bude pravidelne trikrát do dňa premávať do osady. Obec musela dať záruky, že bude znášať všetky prípadné škody, keďže v minulosti Rómovi poškodovali mlynske. Podľa do-

hody bude doplácať, ak bude tento spoj nerentabilný, mesačne 3-4 tisíc korún," tvrdí Michal Urban.

Každý, kto pozná osadu pri Letanovskom mlyne, musí uznať, že patrí skôr do 18. storočia ako do súčasnosti. "Viac ako 50 rokov sa otázka Rómov a Národného parku Slovenský raj riešila len vo verbálnej rovine," tvrdí Ing. Štefan Laško, riaditeľ Krajskej rozvojovej agentúry v Sp. Novej Vsi, ktorá je garantom celého projektu. Momentálne nastal posun od reči k činom. "Pracujeme na vydaní stavebného povolenia, ak všetko pôjde podľa našich predstáv, malo by byť vydané v auguste, najneskôr začiatkom septembra," informoval nás Ing. Laško.

Projekt počíta s vybudovaním

60 rodinných domov v lokalite Strelníky, pričom samotná výstavba je časovo rozvrhnutá do roku 2003. Rómovia sa na prácach budú finančne a manuálne podieľať 20 percentami nákladov, obec Letanovce bezplatným prevodom pozemkov a zapožičaním stavebných mechanizmov prispeje 25 percentami. Zvyšných 55 percent prostriedkov sa očakáva zo Štátneho fondu rozvoja bývania.

Súdiac podľa týchto informácií, obyvateľom Spišského Štvrtku petície asi nepomôžu. Podľa zákona sa pri stavebnom konaní môžu vyjadriť všetky strany, ktorých sa výstavba týka. Otázkou je, či rozhodovací orgán bude pripomenúť obec Spišský Štvrtok akceptovať.

Monika Poporczerová

3. Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva obce Spišský Štvrtok 36/2012

1. Otvorenie

Starosta obce Ing. Ján Greš otvoril mimoriadne zasadnutie obecného zastupiteľstva, ktorého jediným bodom rokovania bolo presídlenie letanovských Rómov do lokality Strelníky a privítal prítomných poslancov.

2. Určenie zapisovateľa a overovateľov zápisnice a uznesení

Poslanci uznesením číslo 36/2012 určili za overovateľov zápisnice a uznesení Ing. Jaroslava Oravca a Jozefa Šarišského a za zapisovateľku pani Janku Jurčovou. Členov návrhovej komisie schválili v zložení Mgr. Milan Biskup, Božena Garčalová a Slávka Bajtošová.

3. Presídlenie letanovských Rómov

V súvislosti s týmto presídlením starosta obce informoval poslancov o podniknutých krokoch v danej veci. Na základe záverov z posledného obecného zastupiteľstva, starosta obce spolu so svojim zástupcom navštívili starostov okolitých obcí Hrabušice a Jánovce, aby tiež zaujali stanovisko k tejto téme. Starostka obce Hrabušice sa vyjadrila, že ich obec nás podporí a sú naklonení našim aktivitám. Obec Jánovce už také stanovisko nezdieľa, nechce sa zapájať do žiadnych aktivít ani sa zviditeľňovať.

Starosta podnikol ďalšie kroky a navštívil so svojim zástupcom obec Letanovce, kde ich privítal starosta obce a niekoľkí poslanci. Ich stanoviská a vyjadrenia sa nezmenili, niet cesty späť a presídlením sa im problém porieši.

Starosta informoval poslancov aj o stretnutí s poslancom nezávislého občianskeho hnutia Obyčajní ľudia pánom Petrom Pollákom.

Starosta obce a poslanci skonštatovali, že je potrebné využiť ešte všetky možné dostupné metódy a formy protestov a sťažností a vyvinúť maximálne úsilie na zvrátenie daného stavu, alebo aspoň ho oddialiť. Preto znova predebatovali všetky možné ďalšie aktivity a prítomní poslanci sa zhodli na napísaní sťažnosti, či sa neporušil zákon, ktorá sa zašle potrebným inštitúciám a médiám a dohodli aj ďalšie kroky, ktoré sa v prípade potreby uskutočnia.

Ďalšie možné kroky a postup zo strany obce si starosta preverí u právničky obce.

4. Fotografie letanovské osady

5. Ukázka obydlí z letanovské osady

6. **Fotografie vystavěných domů v lokalitě Strelníky**

7. Rozhovor s prodavačkou v Hrabušicích I. P., asi 40 let

Nahráno 1. srpna 2012

Výzkumník: Nemusíte mít strach. Já to mám do bakalářské práce. Jak jste o tom informováni? Kdo vás o tom informuje? Tady třeba z rozhlasu? Vy jste podepisovali tu petici, to jsem slyšel.

I.P.: Nikdo. Mailem jsme zjistili, že sem mají přijít Romové, tam že se mají vystěhovat, tak potom jsme začali [...], že s tím nesouhlasíme. Tak jsme to sepsovali.

V: To jsem slyšel. My jsme se na to byli zeptat i v osadě v Letanovicích u Romů a oni nám řekli, pan R.K., že to organizoval. Že se snažil, protože tam taky nechtěli původně. To jste slyšela to jméno?

I.P.: Ne.

V: Takže tady tu petici organizoval úřad, nebo jak to bylo?

I.P.: To nevím, kdo to organizoval. Vím, že jsme to podepisovali.

V: A nevíte, kolik tam bylo podpisů?

I.P.: To nevím. Ale každý, komu se to dostalo do ruky, tak to podepsal.

V: To bylo kdy?

I.P.: To nevím. Asi tehdy, když to začali stavět.

V: To byl rok 2003.

I.P.: No, prostě to bylo těsně předtím, než to začali stavět.

V: Dá se s tím něco dalšího dělat? Jen ta petice se dělala? To nebylo úspěšný. Protože zatím se tam teda nestěhují, takže teď to stojí na čem?

I.P.: Říká se, že tam nejsou peníze proto, že stojí ty domy. Potom, že nevede cesta přímo z Letanoviců, tam je jen polní cesta. Nevím, kde je problém. Už nejsou peníze. Potom říkají třeba půlku vystěhují a půlku ne, naráz všichni.

V: Snaží se? Jaký z toho máte pocit? Na mě to působí, že se snaží přehodit to na někoho jinýho. Oni se o ty Romy nestarali po několik desetiletí, nemají tam elektřinu, vodu, nic. Teď to hodí na místní?

I.P.: Letanovce tam měly ten pozemek, tak to tak udělali a nikdo s tím nesouhlasil, ale oni řekli, že vláda už tak rozhodla, takže už se s tím nedá nic dělat, že ani ty petice nepomohly. I v televizních novinách to bylo a to je všechno. Nic nepomohlo.

V: To je hrozný.

I.P.: No, co bude, až tam budou ty Cikáni, to nevím.

V: Myslíte, že budou tak nepřizpůsobivý? My se tady s některýma Romama známe a ti mají velké domy a snaží se pracovat. Tak myslíte, že se třeba nezačlení?

I.P.: Pochybuju. Oni tady chodí po polní cestě a kradou, vykrádají domy, takže si myslím, že ne. Ano, někteří mají parádní domy, ale ti co ne, tak nemají nic a kradou. Tam za kopcem máme brambory a vykrádají všechno.

V: I tady místní, co bydlí nahoře?

I.P.: Ano.

8. Rozhovor v obci Letanovce, muž 30 let

Nahráno 1. srpna 2012

Výzkumník: Mě by zajímalo, jak jsou lidé informovaní o té situaci. Romové nám řekli, že nevědí, kdy se budou stěhovat starosta taky.

Muž: Jistě, že souhlasíme. Informace mám takové, jak řekl starosta.

V: Souhlasíte z toho důvodu, že je tady prostě nechcete.

M: Oni tu nemají podporu.

V: Myslíte, že selepší cestovní ruch?

M: Ano, z toho důvodu.

V: Mě zajímá, že je to tak daleko? Nepřijde vám divný, že je to na okraji pozemku? Takhle to vypadá, že se jich chce obec zbavit.

M: Tak oni jsou na pozemku obce.

V: To ano, ale blíž to mají do Hrabušic a Štvrtku.

M: To bych ani neřekl. To mají stejně. Až bude ta cesta. Musí chodit na úřad a do školy.

V: No, mě starosta říkal, že cesta tady je, že se stavět nebude.

M: Podle plánů, co vím, tak by měla.

V: Proč stojí ta stavba?

M: Kvůli financím.

V: A jsou v tom i protesty ze Štvrťku, Hrabušic a z Jánovců?

M: Tak stavba je zkolaudovaná. Jsou v tom peníze.

V: A nemáte informace, kdy se to dostaví a kdy dojde ke stěhování?

M: Ne.

V: A jak dlouho se tato situace řeší?

M: Asi deset let.

9. Rozhovor se starostou obce Letanovce Michalem Urbanem

Nahráno 1. srpna 2012

Výzkumník: Takže nahráváme. Já si tu vyndám připravené otázky, abych nezapomněl. Takže první, co by nás zajímalo, jaký byl podnět k tomu přesídlení. My jsme slyšeli, že to bylo od Evropské unie, že přišel nějaký befel na všechny vesnice nebo města, která mají na svém území tu nějakou romskou osadu, tak je to takhle, nebo se pletu?

Veronika Volencová: Kdo dal první impuls k tomu, aby se stavěly ty domy? Vlastně odkad se na to vlastně přišlo.

Starosta: Hlavní byl problém řešení tohoto problému. Když oni jsou na hranici Národního parku, přímo na hranici Státní přírodní rezervace, co má nejvyšší pátý stupeň ochrany přírody, která, jak říkám, je nejbližší té osadě, tak tím, že oni potřebují pro svoje přežití dřevo v zimě i přes léto. Den a noc. Těží. Potřebují tolik, aby přežili. To byl jeden, si myslím, z dvou nejhlavnějších důvodů přestěhování a druhý byla otázka jejich žití. Vyřešit normální kulturní způsob jejich žití, tak si myslím, tyto dva problémy byly hlavním nějakým impulsem řešit možnost ne přestěhování, ale řešení této lokality, této osady. Samozřejmě, aby netěžili dřevo, tak byl v tom nějaký zájem, přestěhovat je od toho Národního parku Slovenský ráj. No a co se týká žití, tak to už jde jedno s druhým, si myslím. No a kdo dal podnět, či EU a já, nevím. Nevím o tom, začal s tím můj předchůdce v roce 2003, 2004.

V: A ten se jmenoval? Že vám do toho skáču.

S: Kacvinský - to i na internetu si najdete. On začal s tím a já jsem zdědil stav v roce 2010, takový jaký je.

V: Takže postavený domy a vlastně problém...to bylo v roce 2003 a ještě by mě zajímal výběr pozemku, jak probíhal, protože je to vlastně kolik asi tři kilometry. Jestli se nedal najít pozemek blíž tady k této vesnici.

S: Já mám informace, že výběr pozemku byl navrhován na tři lokality, z kterých se vybíralo hlavně s podmínkou, že budou vlastníci ochotní odprodat tyto pozemky pro tento účel jedné, druhé a třetí lokality. Největší shoda byla u vlastníků v té lokalitě, kde to je, kde jsou postavené. A tam se to taky začalo realizovat.

V: Jasný. Tak, dál by nás zajímalo vypracování projektu, když jste vlastně teda u toho nebyl a byl u toho váš předchůdce. Vy o tom máte informace, kdo vlastně zadával práci na tu výstavbu, co to bylo za firmu. Já jsem slyšel, že to byla firma pana Mirgy ze Spišského Štvrtku. Jestli nemám mylné informace. A že to nebylo teda na podnět EU, ale že na to EU přispívala nějaký peníze.

S: Tak přispívala na to i EU v té první fázi, co se týká infrastruktury. Kanalizace, rozvody, čističky odpadních vod a samozřejmě napojení na pitnou vodu. Jinak v další etapě výstavby nepřispívala EU, ale přispíval na to stát či Slovenská republika a to ze státního rozvoje žití na Ministerstvu dopravy, výstavby a regionálního rozvoje. Odsud byly tyto peníze a plus 25 % spoluúčast obce z vlastních peněz. A momentálně, když si to spočítáme, tak z toho všeho, že je tam 3 200 000 eur investovaných, tak z toho obec jen z vlastního dala, když si to spočítáme, to je 18 000 000 děleno tři, čili okolo 600 000 eur dala obec z vlastních peněz z daní našich občanů.

V: Hm a ty peníze tady byly ano?

S: A já si dovolím říct, že na Slovensku žádná obec, ani město neinvestovala do řešení bydlení romských obyvatel tolik, co investovaly Letanovce.

V: Jasný. A začátek výstavby byl teda v roce 2003, jestli se nepletu.

S: 2003.

V: Tak ten pozemek, na kterým jsou teďka, jsme zjistili, nemám to z ověřených zdrojů, tak se chci zeptat, je nějakého pana Andrášiho, je to pravda?

S: *Je to pravda.*

V: Tak a tam se má vystavět nějaký komplex, co jsme taky slyšeli, hotel nebo hřiště, tam má být místo osady do budoucna.

S: *Dovolím si říct, že to jsou spekulace. Jsou různé zájmové skupiny, co se tam bude a nebo nebude stavět. Všechny pozemky tam jsou soukromé a pod lesem směrem k Hrabušicím jsou pozemky Pozemkového společenstva města v Letanovicích. Tam není, ani obec nemá možná ani metr čtverečný pozemku, všechno jsou to soukromé pozemky. Pan Andráš, ano, má tam možná na tři čtvrtě té naší osady, ale jsou tam sourozenci, nějaký příbuzný a plus na té možná jiné třetině části má jeden občan z Letanoviců, jednu věc, je to jeho pozemek. Všecko je soukromé.*

V: Jo takže vy nemáte informace o tom na 100%, že až se to vystěhuje, tak by tam mělo něco stát.

S: *Určitě, pokud by se podařilo vyřešit to, že by se to přestěhovalo, tak určitě je to prostor, který není zatížený minulostí. Když si vezmeme Hrabušice, že tam ještě od totalitního režimu, tam postavili některé věci, které byly nad dědinou pro pionýrské tábory a všechno možné a už jen těžko se tyto věci dají změnit. U nás, když by se to podařilo, tak je tu zelená louka, na které se dá postavit opravdu jedna vstupní brána, která by určitě přilákala turisty. S tím, že tu nic není, tak jednoduše to možná láká skupiny, které by měly zájem. Zda to bude, či nebude tak to těžko říct.*

V: A dál by mě zajímalo. Ty tamní Romové nám říkali, že tam dělali aktivační práce. Někdo mi říkal, že tam byl půl roku, někdo rok, nevím, co je na tom pravdy. A jak dlouho pracovali a kdo...protože to, co mi říkali, tak to byly aktivační práce, což u nás není v Čechách. Tak to je, aby měli vyšší dávku, přídavek, tak musí oddělat nějaký určitý počet hodin, aby tu dávku měli vyšší. Tak jestli to byl i tento případ? A kdo to zajišťoval?

S: *To vám nemůžu konkrétně říct, protože tu byl můj předchůdce, ale v rámci řešení sociálního problému práce a zaměstnanosti a tak dále, tak fungují dnes aktivační práce. To fungovalo ano i v minulosti. Když odpracoval nějaký rok, tak měl tu dávku zvýšenou. Že nedostal ty peníze jako v hmotné nouzi například dávku, ale když odpracoval tak v rámci aktivační práce, tak měl tu dávku vyšší a byl radši že má o nějakou tu korunu víc. Tak to bylo kolik měli, nebo neměli, vím, že měli tam odpracovat 20%, začali na tom pracovat, ale potom prostě odmítli, či se jim nechtělo, já nemůžu posoudit, ale vím, že na úkor toho můj*

předchůdce si vzal úvěr. A to, co měli tito občané odpracovat, tak zaplatila obec ze svého rozpočtu, tím, že si vzala úvěr, který bude splácet možná třicet roků. Vzala 18 000 000 milionu korun a bude třeba splatit 40 000 000 korun.

V: To jsou úroky.

S: Tak to je. Těžké na tom změnit něco. Je to postavené, ty smlouvy jsou podepsané. Obec je zavázaná. Musíme to splácet. Nevím, co s tím uděláme.

V: Jo a teďka...

V.V.: Tím pádem na tu stavbu asi ještě dlouho se nebudou ty peníze dát sehnat. Přes EU nebo...

S: Těžko říct. Podívejte s EU je tam problém, protože ta administrativa a byrokracie je tak zatížená, že prostě obec, když by si měla dát vypracovat projekt, tak nemá na to peníze. My apelujeme jen na stát. Pokud stát bude vědět, kdy se to dokončí a zrealizuje. Povím pravdu já sám nevím, co s tím budeme dělat.

V: Takže zatím je to na takovém mrtvém bodě a čeká se, jestli se někde objeví a seženou peníze na tu dostavbu. A ještě problém, že Hrabušice, Spišský štvrtek a myslím, že i Vydrník protestovaly proti tomuhle řešení. A takže tohle není problém? Problém je vyloženě jen v těch penězích? Oni sepisovali různé petice, ale na základě toho to nestojí? Stojí to na základě těch peněz?

V.V.: Nebo takhle kdyby byly peníze a bylo by a přišlo by na stěhování těch Romů, tak jestli by ty petice měly nějakou váhu, jestli by jste je díky těm peticím nemohli přestěhovat.

S: To vám nevím. Petiční právo je u nás dáno ústavou a jednoduše má každý možnost sepsat petici a vyslovit spokojenost a nespokojenost s určitým problémem. Je pravda, že tuto romskou menšinu lidé vnímají negativně a prostě každý se svým způsobem brání. Možná jestli se to líbí i pánům v EU, ale prostě je to tak. [...] nějaké prostředky, protože nějaký systém, který by dokázal tuto skupinu lidí, řeknu, převychovat, aby nedělali problémy v této společnosti, aby lidi ji začali vnímat pozitivně. Je to těžké, je to na politicích, kteří vládli v minulosti nebo nyní nebo budou vládnout v budoucnosti. Je těžké vám k tomu něco říct. Vím určitě, já mám též informace, že tam ty petice sepisují, že je ta prostě nechtějí. Moje stanovisko je takové, že měli tyto aktivity vyvíjet tehdy, když započala výstavba, když se schvalovalo stavební povolení a územní plány. Tehdy měli být aktivnější a mohli navrhnout řešení nebo jak to řešit. Prostě je to hotové postavené za ty peníze. Tedy 3200000 eura. Teď

teda říct, že to necháme stát a něco s tím uděláme a tyto lidé čekají na to, tak si myslím, že je to nezodpovědné od těch lidí a naproti tomu, že i vnímají tak negativně, co s tím teď.

V: No to je jasné, že by to bylo kontraproduktivní, že by se to postavilo a nevyužilo, to je pravda. A ještě jsme slyšeli, že bude vést vystavěná cesta ze Strelníků sem do vesnice. To je pravda? Souvisí s tou dostavbou?

V.V.: Souvisí s tou peticí. Oni nechtějí, aby ty romský děti vlastně navštěvovaly školu ve Spišském Štvrtku.

S: U nás momentálně platí, že žák může navštěvovat školu, kterou si vybere, ať je to ta škola [...] Nyní, když žáci, kteří bydlí v osadě, požádali o účast ve škole na vzdělávacím procesu ve Spišském Štvrtku a ta škola by je vzala, tak jednoduše je nikdo - tak zákon s tím nic neudělá. To je si myslím neopodstatněný argument. Co se týká té spojovací cesty. My nemůžeme najít peníze na dokončení této stavby, na přípravu, na stavební práce, na výkup pozemku a výstavu té cesty. Všecko to jsou nepředstavitelné peníze, které by se musely nalézt, aby se tato cesta [...] my možná se tomu nebráníme ale představme si, že ze SŠ existuje státní cesta, která je přístupná pro každého, když se tito lidé přestěhují tam, aby navštěvovali školu v Letanovicích, nebo se vybaví nějaký školní autobus, jak takové školní autobusy fungují. Že tyto děti cestu, obec po této státní cestě převezde do školy ze školy, to vůbec obec nebude vědět. To vůbec tam nijak nepřekáží.

V: Ještě my jsme vlastně zjišťovali, teď taky nevím, co je na tom pravdy, to nám říkali v osadě, že je tam oficiálně třeba 600 Romů, ale že jich je tam dalších třeba neuvedených a že ty domy jsou vystavěny pro zhruba 650 lidí, jestli to říkám správně. To znamená, jestli máte třeba...Samozřejmě, že vy jste ten projekt nenačal, ale teďka když by se to teda sehnalo v dohledu třeba tři let a oni by se měli přestěhovat, tak jestli by se přestěhovala část osady, která se tam vejde do těch domů, a nebo jestli se tam budou stěhovat všichni, protože oni se tam jednak nevejdou a taky kdyby se tam přestěhovala jenom ta část, tak co by dělala ta druhá část. Jak vy byste s tou situací naložili. Jestli máte k tomu něco.

S: No je to pravda, že určitý problém tu je s těmi Romy, který tu nemají trvalý pobyt u této obce. Nevím celkem přesně, co říct, ale každopádně se budeme snažit jim říct, aby v jednom bytě byli možná dvě rodiny. Jsou to třípokojové byty, které mají tyto chaloupky, ve kterých je 15 16 lidí, kteří by měli přebývat v třech pokojích tak je to podstatný rozdíl. Uvidíme, jestli budou ochotní nebo ne a s těmi, co nemají trvalý pobyt, budeme jednat, aby se vrátili do svých obcí, aby ta obec si to vyřešila. Chodili na ně daně ze státního rozpočtu, tak by si to měli řešit. Jestli se to podaří nebo ne, je těžké říct. Máme připravenou studii, kde by měli v tom třípokojovém bytě bydlet dvě rodiny, což je nesrovnatelné s tím, kde žijí teď. Možná bychom věděli, jak tam dát všechny.

V: Většina z nich nám řekla, že se chtějí stěhovat, ale co ti co se stěhovat nechtějí, že nebudou mít na elektřinu, že nebudou mít na údržbu, co když řeknou, že chtějí zůstat tam. Jestli bude probíhat nějaký „násilný“ přesídlení. Oni tam jsou na černo, jestli se nepletu, jsou nelegálně ty stavby. Jak byste v tomhle případě postupoval? A ty co jsou tam oficiálně, jestli by i přesto museli.

S: Slovo musí a nebo nemusí je těžké... Já říkám, že naše představa je, že ta jejich spolupráce musí se dát na takový základ, aby ti, kteří chtějí, přesvědčili ty, kteří nechtějí, a společně se připravili na to, že se tam přestěhují buď všichni, nebo nikdo. Ta obec, jsou to nájemné byty, pokud rozhodně, že ne, momentálně není v naší republice taková instituce, která by mohla nařídít samosprávě že musí konat, ačkoli nerad používám to slovo musí, že musí konat, ano přestěhovat polovinu nebo nepřestěhovat. Naše představa je všichni anebo nikdo.

V: My jsme mluvili se sociální pracovníci z Jánovců, která pomáhá Romům v Machalovcích a ti nám říkali, že se mají taky stěhovat, že mají projekt, že plánují, že by měli vlastní školu, vlastní správu a že by tohle by se jim snažili zajistit, aby fungovali ve své komunitě. Tohle tu taky zamýšlíte? že by měli školu? a člověka, který by je kvalifikoval pro vlastní práci?

S: Ze začátku našeho projektu byla také tato myšlenka. Samozřejmě, že se tam postaví škola a bude fungovat samospráva například. Nové prostory pro školu atd. Aby se tam zřídil úřad v rámci naší samosprávy. Tam prostor je, plánujeme pro školu a třeba potraviny, aby nemuseli cestovat. Jestli je to správné nebo ne, že to bude zase odloučené. Já myslím.. oni si stále stěžují, že bychom se o ně měli starat, že silnější pomáhá slabšímu, ale v některých případech je u nich problém. Já jsem toho názoru, abychom jim vytvořili podmínky, tak aby se mohli realizovat sami. Možná, když někteří uznají že jsou připraveni na to aby se nějak začlenili do spol. do toho běžného normálního života, že bys někde koupili byt, nedělali problémy sousedům. Možná, že by to nějak fungovalo. Možná ti, kteří by nechtěli budou nějak trpět.

V: Jak se budou ty rodiny vybírat? Ty byty jsou stejné?

S: Ano.

V: Tam v osadě žije ve spodní části bydlí majetnější rodiny a směrem nahoru chudší. Jak by se tady vybírali ty domy, kdo kde bude bydlet, tady by se tato stratifikace vytratila a aby se nehádali, kdo je blíž k cestě a k lesu a my chceme být tady a tam...jak se tohle bude dělit?

S: To vám povím pravdu, že nevím. Lidově řečeno, jeden musí být první. Nemohou být všichni první nebo poslední. Nevím, jak se to bude dělit. Také záleží na komunikaci s nimi, aby oni si

vybrali svého spolubydlicího. Možná, že budeme losovat. Musíme dojít k nějaké všeobecné shodě.

V: Ještě mě napadlo. Dejme tomu, že nebudou spotřebiče? Ty byty budou zařízeny? Tam bude elektřina, ale stejně si tam budou topit dřevem, kam chodí i na dřevo Romové z Machalovců. Nemáte strach z toho, že tam bude vyloženě boj o suroviny? O zdroje?

S: Je to problém, s kterým si tato společnost třeba nebude umět poradit. Mám strach z toho, že i když existují prodejny tuhého paliva a dřeva a uhlí, kam si běžný člověk chodí nakupovat a když si uvědomíme, že mají rovná práva a povinnosti a pak hovoří, že jsou utlačováni. Každý druhý má právo si koupit toto palivo, tak proč to teď řešit. S tím se netrápím. A co se týká spotřebičů, tak každý občan, který chce konvici, tak se prostě musí uskromnit a koupit si ji. Mají tam základní vybavení sociální, vodu tam mají přivedenou. A všechno ostatní si musí koupit jako každý jiný občan.

V.V.: Jsou ti místní Letanovští nějakým způsobem zadlužení? Jestli si brali nějaké půjčky.

S: To je těžké říct. Lichva tu funguje ale je to systém používání a vracení peněz bez papíru a platí to na dohodu a oni tyto věci si pamatují a kolik si jim to navýší. Je to nepsaný zákon, který tam funguje na 100%.

10. Rozhovor se starostkou obce Hrabušice Janou Skokanovou

Nahráno 2. srpna 2012

Výzkumník: My jsme zatím neměli žádný jiný pohled, než ten, že se nesouhlasí. Já začnu tady tím, co mám sepsaný. Kdy vlastně poprvé jste se dozvěděla o stěhování. My jsme se teďka dozvěděli, že už to bylo 99.

Starostka: Je to pár roků dozadu, kdy jsme uvažovali o různých lokalitách, že kde to bude. Nejdříve to bylo před cestou ne za cestou, ale jakmile se Romové z Tomášovců dozvěděli, že se tu bude něco stavět, tak se automaticky ta kolonie Letanovská rozrostla. Ve Strelníkách by mělo být 96 bytů, myslím, že vám to starosta tak řekl, ale těch Romů je tam strašně moc. Je tam tak desetkrát víc. Ten styl života, jaký tam je, je jaký je a bude strašně těžké přizpůsobit se novým podmínkám. Nejhorší na tom je, že se nacházíme na vstupu do národního parku Slovenský ráj, co způsobilo velké nepříjemnosti pro turisty. Nikdo, kdo nežije v komunitě ve městě, kde jsou Romové, si neumí představit, jak se tu s nim žije. Co všechno dokáží udělat. A ty turisté procházejí kolem Letanovského mlýna a děti je zastavují a ptají se jich po penězích a turisté se jich bojí. Lokalita Sterlínky byla součástí mnoha sezení pár roků dozadu to byl můj předchůdce, který se toho účastnil. Byly tam dané podmínky, za kterých by souhlasili i okolní obce s tou výstavbou, ale myslím, že se hned na začátku porušilo už tím, že je to před cestou a ne za cestou a mnohé další nejsou dokončené.

V: Čili ta cesta, že tam není, není tam škola, obchody.

S: *Ano, že oni se segregovali a nedali se do kupy jako mezi lidmi. V obci Hrabušice a i v SŠ máme tu Romy, kteří se začlenili do normálního života, kteří chtějí pracovat, kteří si staví a mají opravdu krásné domy a žijí mezi bílými, mezi gádži.*

V: Myslíte si, že když se tady nějakým způsobem rehabilitovali, mají práci a snaží se, tak tyhle se budou těžko integrovat?

S: *Zase budou pryč. A toto, co se devastovalo v parku, to že berou dřevo a ničí, hlava nehlava, kolik potřebují, to se stane na druhé straně, kde padnou úrodná pole, bude tam smetí okolo Janovec ten les padne, čili bude o mnoho větší lokality znečištěná a zdevastovaná. Tam v té své lokalitě jsou trochu kontrolování, parkem, policií, ale tam budou dělat dalším třem obcím problémy, zničí se příroda a přístupnost turistů přes SŠ rovnou z dálnice sem bude absolutně znemožněná.*

V: Jak probíhala komunikace s Letanovci? Nám pan starosta Urban řekl, co úplně nekoresponduje s tím, co nám říkal starosta SŠ ohledně toho, že hledali pozemek, který bude ideální, ale zapomněl se zmínit, že letanovští obyvatelé zavrhli ten plán, co byl u železnice. Tak o tom víte?

S: *To nevím, co říct. Těchto sezení se účastnil můj předchůdce. Já byla poslankyně, takže jsem byla jen zběžně informovaná. Dost na tom je, že obě dvě sousední obce jsem od začátku psaly do Bruselu i na úřad vlády, že skutečně to není dobrá záležitost. Pan starosta, který je v současné době strůjcem toho projektu, za jeho působení se toto stalo, potom to převzal druhý pan starosta, jiné východisko neměl, když už přišly peníze z evropského fondu, jinak se to už nedalo. On už musel pokračovat v tom, co bylo schválené. Jasně, že nepůjde proti svým občanům. Je smutné, že tím svým činem udělá problém dalším dvěma až třem obcím. Je to nerespektivní a nekorektní. Můžu vám říct, že ve SŠ a tady v Hrabušicích, sami Romové píší petici na to, aby sem nemohli přijít, aby je tam nebrali. Protože oni jsou na úplně jiné úrovni, než tady my. Tam jsou...incesty, jako otec s dcerou a tak. To určitě jste viděli. Toto jsou Romové na úplně jiné úrovni, než ti naši. Ještě ty Jánovce mají problém se svými Romy, ale ne takový jako je v Letanovcích.*

V: My jsme tam mluvili s panem R. K. a ten nám řekl, že v roce 2003 on sám přímo z Letanovců dělal petici, že tam nechťejí, že nechťejí jít tak daleko.

S: *Ano, přesně. Ze začátku, když zjistili, kam dalekou jdou, tak byli sami proti tomu. Potom naslibovali nové byty a všechno možné. A ať si myslí pan starosta, co chce. My máme 15 bytů s elektrickou a je tu problém. Obec to musí platit. Elektrárny nechťejí zapojit tyto byty nižšího*

standardu, co? Ale musí to platit obec. Pan starosta si myslí, že ten nájem budou platit tak, jak on má vysoké ty splátky měsíčně v rámci toho úvěru, co dostal. My tu máme 15 bytů a on 96 a dostane se do tak finančních problémů, že ani netuší jakých. Ale možná, že je takového charakteru, že už ho to za dva roky nebude kandidovat a že ho to nebude trápit. Po nás s dalším starostou. Já jsme mu to říkala. Určitě vám to řekl pan Greš.

V: Kromě tý petice se podniky nějaké další kroky? Je možná další možnost protestu? Protože nějaký manifestace nebo něco takového. Jestli tady bude televize, slyšel jsem politik, že přijede, nebo něco takového. Petice teda očividně nezabrala.

S: Byl tu takový týden výjezdu předsedy Strany obyčejných lidí pan poslanec Matovič Hlina a pan poslanec Peter Pollák, který je jediný Rom v národní radě a to měli takový týden s názvem Tour de Roma, pronajali si od vás z Čech karavan a chodili celý týden po vybraných lokalitách. První navštívili tady nás a v noci spali v lokalitě, kde jsou Romové. Ale měli i schůzku s bílými občany. Byli na Strelníkách, takže pan poslanec byl velmi zhrzený z toho, že toto není řešení. Tak toto bude prosazovat potom v parlamentu. Nevím, do jaké míry my máme páky na to, od první chvíle se ještě nic nestalo a už jsme posílali dopisy do Bruselu, na úřad vlády. Dá se říct, že to v podstatě bylo ignorované. Přišel velvyslanec vlády pro romskou komunitu, byla tu ředitelka romského institutu Orgonavova, že ti z toho také nebyli nadšení, že se to tak segregovalo. Snad paní premiérka bývalá, expremiérka Radičová by s tím...i pro bílé rodiny s dětmi, které jsou na taky pokraji dát jim ty byty, aby se nestaly bezdomovci. To by se tak nezničilo, nebyl by takový nepořádek. Nebo pro dětské domovy. Ne na letní tábory, ale ty co se snaží vytvořit rodinu, nebo něco takového. Aby to zůstalo stejného charakteru. Kdyby si lidi sedli a chtěli se tomu věnovat, tak se to dá. V této chvíli to záleží na premiérovi vlády a odvolání se na Brusel, který by to mohl změnit. Jinak to podle mě se to těžko, protože jsou to peníze z Bruselu. Ty první reakce byly strašné, předcházeli tomu sezení s televizí, hodněkrát.

V: To bylo ještě předtím než se to začalo stavět?

S: I potom, když už se stavělo. Kdy nebyly přijaté podmínky, za kterých by tyto sousední obce souhlasily. Byla tam jedna podmínka, že ty Strelníky nebudou až za cestou, ale před cestou, že bude vybudovaná cesta, že bude zabezpečený chod, elektrika a všechno, co k tomu patří ale ne až tak daleko, jako je to teď. Už tedy taková podmínka nebyla splněná.

V: Protože, proč se ptám...Jestli to bylo předtím? Nám pan starosta Urban tvrdil, že se teda teď sepisují petice, nebo že se teď sepisují za posledních nevím kolik let, ale řekl to tak, že měli začít sepisovat petice a stěžovat si dřív než se začalo stavět. Nám tvrdil, (neřekl to takhle napřímo), že se žádný protesty neděly.

S: Ale dělaly. Při vši účtě k němu, tak vás zavádí. Já jsem byla jako poslanec a skutečně se psaly dopisy a starosta se zúčastnil sezení, byli v Letanovicích, ve SŠ v kulturním domě, kde

bylo hodně přítomných i obyčejných lidí, sbíraly se na to názory i za přítomnosti televize. Obce to nenechávaly náhodě a pořád se něco konalo. Už jsme si nevěděli rady a nakonec se to skutečně postavilo. A muselo se to stát, bylo těch schůzek hodně. Není to jen teď. Od první chvíle se píše petice, scházejí se starostové a zastupitelstva, napadají ten projekt. Teď píšeme další petici na nejvyšší kontrolní úřad. Skutečně se to nedá a chceme vědět, jak se na to dívá pan Pollák, který to viděl. Jestli to tak bude na veřejnosti prezentovat, to nevím.

V: Když oni se tam nastěhují a ta škola podle pana Urbana stát pravděpodobně nebude.

S: Ano, oni mají velkou školu, jen pro Romy.

V: Zatím že se shánějí peníze na dostavbu nevím čeho spíš na další kolaudaci a na cestu, ale škola tam teda nebude, ale tam je 900 lidí a nevím, kolik dětí ale ty budou muset někam chodit. Já jsem se ptal pana Urbana a ten mi řekl, že budou třeba vypravovat autobus. Pak řekl, že když ty děti někam přijdou, že je povinností té školy ze zákona, aby to řešili, kam ty rodiče je zavedou. Ten argument jsem slyšel poprvé v životě a trochu mě to udivilo, i pan Greš říkal, že je ve SŠ přijímat nebudou a ani vy.

S: No určitě ne. My jsme měli obecní policii do minulého roku, teď jsme středisková obec a sem chodí děti ze sousedních vesnic, my jsme už středisková obec a chodí tam hodně Romů, bílí rodiče si děti berou do města, protože tam chodí za prací, tak si ty děti odvezou a berou nazpět, když jedou domů. Už my tu máme 67% romských žáků. My máme plnou kapacitu. My si další těžké sousto neseberme jen proto, že se jich nějaká vesnice snaží zbavit. To určitě ne, na to máme právo a na to máme i nárok. Jednoduše máme plnou kapacitu a konec. Toto, že si oni myslí, že nebudou mít na autobus, toto neřeší jeho problém. Vidíte sám, jste mladý, ještě studujete a samotnému se vám to nezdá logické. Pan starosta, že pustil takový blud do éteru, to je, to mě udivuje. Toto není řešení. Když nebude autobus, tak je vezmou ostatní. S tím, ať nepočítá.

V: Nevím, jestli on věděl...každopádně to mám do BP...jak byste tu situaci, teď jsou tam postavené domy, řešit to nějakým způsobem jinak, jste říkala, že by se tam dalo dát něco jiného...?

S: Buď pro dětské domovy nebo pro sociálně slabší rodiny, které jsou schopné si to platit, tu elektřinu, vodné, stočné...

V: To je ale pořád koncentrace nějaký chudoby, když by tam byly sociální byty, což by zase byla segregace a vyloučení.

S: Ano, když by se naučili žít a pracovat, aby se uměli zabezpečit, tak toto je pro ně.

V: Tam pracovali ohledně těch aktivačních prací na výstavbě těch domů. Někdo tvrdil, že tam dělal půl roku, jiný že dva roky a měli dělat 4 hodiny a dělali 8 hodin. Máte o tom informace? A dělali tam aktivační práce i tady Romové z Hrabušic, nebo nějaká stavební firma?

S: Já vím, že od nás nikdo. Vyhrála tam řízení firma pana Mirgy ze SŠ, on si tam zaměstnával svoje lidi. Nevím, jak to dokázat, je to jedna paní povídala, ale prý tam bylo hodně materiálu, který byl ukraden. To nemůžu dokázat. Mnohé věci, že se rozebraly. Lidi ze SŠ tam mají blíž i ta firma romská Mirgy. Na druhou stranu je to dobře, že vybral Romy, že tam budou pracovat, že má nějakou zodpovědnost. Ale je jich jen pár, a tam jich jsou kvanta. Byl tam v osadě v Letanovicích a postavili latríny se srdíčky, ale za rok už to tam nebylo, asi to spálili.

V: Oni mají argumenty, že je tam ta brána, ale to je tady taky.

S: To je jedna společnost, která si tam chce otevřít velké turistické centrum. Nikdo si neuvědomuje, že ta škoda je tam velká. Cikáni jsou jedna velká bublina, která se zvětšuje. Byla velká smlouva, že po totalitním režimu se jim nezabezpečila práce, protože ty dvě nové generace za dvacet let ty už nemají práci. To bude čím dál tím horší.

V: U nás za to může po revoluci i způsob nastavení sociálních dávek. Taky to není úplně správný systém.

S: Samozřejmě, teď na těch dávkách uvažuje je opravit, ale zase se uvažuje o jednom velkém soustu pro obce a města, kdy zase je tu povinnost zaměstnat a oni chodí k nám, ale nechťejí nám dát peníze, protože nejsou. U vás v Čechách je dost vážná situace s penězi, ale toto není řešení. To se dostane starosta nebo primátor do velmi vážné situace. To nevíte, co je napadne, zbijou vás, napadnou.

V: A ty domy, co se tu vystavěli...každá obec, po vstupu do EU, která má na svém území romskou osadu, tak měla befel nějakým způsobem to řešit a měli podat nějakou zprávu nebo projekt, jak to řešit. Někde jsem to četl.

S: O tom nevím, my jsme měli říct, kolik máme u nás Romů a měli jsme se zapojit do lokální strategie, to byly projekty EU, které byly směřované pro obce, kde se nacházejí Romové. Takže...my už spadáme do této oblasti. Pomůže nám to v rámci infrastruktury, dá se to využít. Za dvacet roků to bude těžké. Žádné povinnosti, vás se nikdo neptá, jestli máte zapláceno, máš nemáš, ale tady přijde exekuce a co jim seberou, nemají co do pusy, budou krást, ničit,

robit neplechu. Bude rád, že se dostane do basy, kde je teplo, kde se o něj postarají. Oni žijí teď, uvažují v přítomnosti, nezajímá je, co bude zítra.

11. Rozhovor s informátorem P.P.

Nahráno 2. srpna 2012

V: Jak jste informovaný o přesídlení? Jak dlouho to trvá? Jaký na to máte názor, chcete se stěhovat? Víím, že tam lidi od vás pracovali v těch aktivačních pracích.

P: My jsme tam měli bydlet od 2005. Ale proběhly tam nějaké neshody. Hrabušice a SŠ měly výhrady, že nás tam nechťejí. Začaly nás obviňovat, že by jsme k nim chodili krást, že se bojí o domácí zvířata a o věci na balkoně. No a potom se to dostalo k soudu a tam rozhodli, že nemají právo do toho zasahovat. Za prvé, že ta část patří naší obci a zároveň to bylo proto, že oni odprodali svoje pozemky tito lidé, aby se mohla vystavět nová osada, takže oni proti tomu nemohli nic dělat. ...Chtěli nás prostě vystrašit, aby se to zastavilo. Předešlý starosta to začal budovat a měl to i dokončit, a teď povídal, že to tak dopadne právě tak, že nenechá nedokončenou stavbu a sebere lidi. Pak to dlouho tři roky chátralo, chtěli to i prodat nějaké agentuře, že by se z toho stal pension a tak. Že tam nastěhují někoho jiného, potom ale jednoznačně vyšlo, že se to nedá.

V: To je pod Spišským Tomášovcema.

P: Nikdo nemá právo říct, vy tu nemůžete být. Ta verze je taková, že do konce roku bysme se měli přestěhovat. Nevím, jestli je to září, říjen... čekají na peníze, když budou investoři, tak v tom momentě se dodělají opravy a napojí se elektrika. Až to opraví, tak se oficiálně řekne, kdy se půjde pryč. Bude to takovým způsobem, že se podepíše smlouva, zbourá dům, dostaneme klíč a můžeme jít. Nevím, jestli přijede nějaký bagr, nebo poskytne družstvo něco, obec...že se to bude vyvážet pryč. Nejdříve to bylo tak, že velká část nechťela, ještě když se to postavilo, už byly dohady, jestli teda jdeme nebo ne, i my jsme byli na pochybách, někteří už ztratili víru v to, že se půjde tak už ani nechťeli. Potom se to teda porušilo. My jsme řešili, kdo s kým bude bydlet. Ten nechťel s tím a tak. Pořád dokola. To jsme na to měli tři dny a to bylo tolik složité práce. S manželkou jsme to dělali. Ono se to nezdá, ale je třeba brát v úvahu spoustu věcí, situaci, okolnosti. Může jít spolu 10 až 12 lidí, jsou tam tři pokoje. Šest dvojic by tam mohlo být. Ted' už každý mluví o tom, že tam půjde a těší se. Jsme v očekávání.

V: Nemáte strach, že tam budou věci, na které lidi nejsou zvyklí? Voda, elektřina...? Vy za ně řešíte ty věci, tak ty lidi vlastně tady to nemuseli platit a najednou budou mít povinnost?

P: Jedna věc je taková, že nevím, jakým způsobem to bude fungovat, úřady počítají s tím, že aby se vyhnuly nějakým takovým problémům tak možná úřady budou stahovat z dávek a tu

zbylou částku jim dají. Může se stát, že dva tři nezaplatí a je to problém, protože to jsou nájemné byty a je třeba platit vodu, elektřinu, nájem, smetí. Možná tam budou ještě jiné poplatky třeba za psa. Už jsme o tom mluvili, že vy co máte psa a nechcete platit, dejte ho pryč. Ze začátku to pro malé i dospělé bude novinka, že mají platit. Někteří si nedokážou ušetřit, že by třeba měli ještě za týden nebo dva. Jiní koupí jídlo a co zbude utratí za pití, dokud je čím platit. Až když je prázdná peněženka, pak je pokoj. Ale budou si muset zvyknout. Nemůžou tu dál žít tak zaostale.

V: Nemůže se třeba stát, že začnou...třeba spotřebiče. Tady na ně nebudou mít našetřeno. Budou topit dřevem nad Machalovcema a bude tam probíhat boj o zdroj? Tam chodí Romové z Machalovců a teď by tam chodili i Romové i odsud. Někdo si na to zvykne, jak říkáte, ale nemáte strach, že budete špatně vycházet s Romy i s dalšími obyvateli z okolí?

P: No ten, co tam, už obci nepatří, ten patří nějakému soukromníkovi a když on se rozhodne, že za poplatek je tam pustí na měsíc třeba za 5, 10 euro. Tady to tak chodilo. Ale když se ukáže, že se najdou jednotlivci a zničí to, tak bude zle. Byli tu i lidi, co si kupovali dřevo, břízky z Hrabušic. Tam byla pila, ale teď už je to zrušené, už tam neexistuje pila. Ale tam je dřevo 4 km, já už jsem si kupoval dřevo, do lesa chodit jsem si odvykl a nevyplatí se to za ten kus dřeva vysvětlovat a dostat dva roky.

V: V původním plánu byla škola, ale na to už nejsou peníze. Jak to teď bude? Tam je neudržovaná cesta a je to sem ještě dál asi 3 km. Budou děti chodit do školy ve SŠ nebo v Hrabušicích?

P: Oni musí chodit tady do naší školy v Letanovicích, protože v Hrabušicích nebo ve SŠ by je nevzali, určitě vím, že by je nevzali, protože to je dost těžké břemeno. A tu do školy chodí asi 200 dětí, některé jsou speciální školy, některý základní a tam nejsou takové speciální školy, tam je jedna základní ve SŠ.

V: Když se to stavělo, tak si tam místní museli oddělat 20%? Fungovalo to tak?

P: Mělo to tak být. Zpočátku se to tak říkalo, že 20%, pak to přestalo platit, protože ze začátku chodili a potom přišel ...a nikoho nenašel, tak přestal chodit a od té doby přestali chodit, museli tam zaměstnat jiné lidi od pana Mirgy, oni pracovali na smlouvu.

V: Takže vlastně ty peníze, který byly určený na dostavbu, padly na platy těch lidí, kteří to tam museli dostavět za normální mzdu, protože tady pracovali jako ty aktivační práce, takže to bylo v podstatě hodnocený jako zvýšení těch dávek.

P: Je to tak, že vznikl několik milionový dluh a ty miliony byly připravené na to, že se to dokončí a přišly někam, kam neměly, proto se to zpozdilo, stálo jen tak 3 roky nedokončené, neupravené.

V: A víte ty roky, jak to bylo ty starostové, kdy přišel ten pan Urban a pan Kacvinský?

P: Kacvinský působil do roku 2010, 4 roky, a vím, že v tom období, jak mě skončila smlouva, tak i on musel odejít z funkce. Předěšlý starosta tam byl 12 roků, to ještě bylo tak 2004, to bylo poslední období a 12 roků ještě dopředu do 90. let.

V: Takže s tím projektem začal pan Urban a ten druhý starosta k tomu v podstatě k rozdělanému projektu a už s tím nemohl nic udělat.

P: On navrhl projekt výstavby a plán, ale výstavbu začal Kacvinský. Tehdy přišel zlom, Kacvinský se toho ujal, ale kdyby vyhrál volby Urban, tak nevím, jestli by se to pohnulo. Nemůžu říct s jistotou že by začal budovat on.

V: Původně bylo v plánu, že by se to přemístilo jen tady k železnici, tam vzniknul nějaký problém, co říkal pan Greš, že tam byl problém, že to místní z vesnice nechtěli, protože starosta nám tvrdil, že se tam odkoupil vhodný pozemek tam u Strielníků a vhodný pozemek byl i tady, ale nesouhlasili s tím obyvatelé dole z vesnice.

P: Ano, to je pravda. Původně se mělo stavět někde u ZŠ, ale tam vznikl nějaký spor. Původně nechtěli, aby to bylo takové oddělené ale tam byly pozemky, které nechtěli prodat, takže s tím nemohli nic dělat. Tam blízko stanice a tam taky bylo místo a jediné řešení potom bylo ještě chtěli ... doprava se odbočí před Letanovcema, ale nenašli řešení ani tam.

V: Takže si nemyslíte, že se vás snaží dostat, co nejvíce od své vesnice? Na mě to tak trochu působí.

P: To bylo tak, že to bylo jediné místo, kde mohli stavět osadu. Tam neromové už prodali pozemky, už věděli, že tam už nebudou stavět, nic tam nebudou už dělat, by se jim to už nevyplatilo, už věděli, že tam bude nová osada, tak co tam s tím, by si to neuhlídali, možná brambory, že by jim tam kradli...Jedna věc je taková, že podle zákona nemáme bydlet dál než 500 m od vesnice, to byla maximální dálka. Ani daleko ani blízko.

V: Takže to je v podstatě nezákonný, co se děje.

P: Stalo se... Byla to hloupost, protože se do toho investovalo tolik peněz, teď peníze nejsou, takže to vyšlo celé na škodu těm, co poskytli peníze.

V: Co když se někdo nebude chtít stěhovat, že tu žije celý život? Když tři rodiny řeknou, že nechtěj, tak to bude problém, že tu zůstanou?

P: To nikdo neřekne, že nechce, protože každý si uvědomuje, že není to jeho, kdyby to bylo jeho, tak by tu zůstal, ale když se velká část chce přestěhovat, tak ostatní se musí připojit. Jim nic jiného nezbyvá a zbytečně dělat drama a natahovat se, že nechceme, to je zbytečné. Musí se to změnit. Kdyby to bylo tu pod Letanovcema, tak věřte tomu, že bysme tu nezůstali do nekonečna. Možná že by sem natáhli nějakou elektřinu a udělali cesty a terénní úpravy, ale novou osadu by už nestavěli. Kdyby toto patřilo pod obec tak nestavějí osadu, toto patří pod Tomášovce. Oni se rychle zbavili zodpovědnosti, hodili to a nezůstalo nic jiného než postavit.

V: To se stalo kdy?

P: To už je dlouho, to tu ještě nebyla osada. To byly počátky. Tehdy tu bylo tak 15 chatrčí. Všecko bylo dole a zvyky byly jiné. Ptal jsem se kronikáře a ten mi řekl, že existuje od 1929. Jedna rodina byla tam v dědině, museli se odstěhovat. Nejsm si jistý, jestli to byla pravda, že jedli psi, ale byli kováři, tak byli potřeba. Byly koně, pluh a kola se musely opravovat. Tehdy byli potřební. Vždycky se ale našel jeden nebo dva závistivci, co s tím něco chtěli dělat, něco proti nim měli, protože oni ovládali řemeslo.

P: To v dědině nikdo takové řemeslo neovládal a oni je chválili, jak to dobře dělají, sekery a tak. Jenže přišla nějaká lež a oni ji uvěřili a na základě toho je vystěhovali. A v té době nebyly práva, že by se šlo k soudu a řešilo se to. Oni přišli a usídlili je. Tady vedle bydlí a dělej si tu co chceš. To se začalo šířit a do roku 50, 60 se to rozrůstalo a už tu bylo asi 50 60 domů. To si pamatuju na přelomu 89/90 jsem přišel.

V: Odkud?

P: Z jiné části, ne daleko, od Popradu. Když jsem přišel, tak to bylo stejné, hodně bordelu, bláta, když prší, tak to bylo hrozné a když někdo přijel autem, tak ani nechtěl vystoupit. Když byly podpory, tak to se neskutečně pilo i dva týdny a bitky, ale teď už to tak není. Člověk si musel dávat pozor, s kým mluví. To bylo hrozné. I choroby. Málokde jste mohli vidět, že jsou šaty bílé barvy, kde byly malé děti, ale toto se i taky změnilo.

V: Četl jsem, že původní plán byl, že by tam měla být vlastní samospráva, že by tam měl být obchod, pošta...

P: Po několika letech by to mohlo fungovat, ale nemusí tam být úřad, starosta, třeba administrativní pracovník, který by tu činnost vykonával. My bysme potřebovali tak 5 až 6 schopných lidí. To je problém. Děti skončí základní školu a ještě ten rok skončí v 16, nastoupí tam v září, ukážou se tam dvakrát do měsíce, zase odejdou. Jde, nejde. Skončí doma, vezme si ženu a založí rodinu a tak to jde pořád dokolečka. Tak jsou negramotní i rodiče. Číst, psát, počítat, to je takový problém, že když já se někoho ptám, přečti mi, co je tu napsané, tak se podívá s údivem. Ty neumíš číst? To je problém. Jak můžeme fungovat, když nemáme kolem sebe schopné lidi.

V: Ono bude lepší, že tam bude elektřina, že se děti budou moct učit, když v zimě už je tma. Při svíčkách si akorát kazí oči. Těžko se přesvědčuje, učte se, když je tma.

P: Já nevím, jestli je to reálná pravda...se svíčkama. A kdyby byla elektrika, tak by se učili?

V: Spíš to myslím tak, že se těžko říká, tak si na to sedni k učení, když je tma.

P: Ono to je tak...já nevím, jestli učitelky dávají dětem nějaké domácí úkoly. Podle mého názoru, že žádné domácí úlohy nemají. Nevšiml jsem si, že by dávaly domácí úlohy a jak se pak mají učit, když žádné nedostávají. (zavolá chlapce): Ty jsi někdy dostal domácí úlohu? Co jsi se učil? – Hm...A jaké? – Těžké. – A to jsi psal sám, nebo i otec a matka s tebou? To je možná jeden z případů, ale pochybuji, velká část si myslím, že nemá.

V: Myslíte, že ve škole...tam chodí 200 dětí. To jsou všechno romské děti?

P: V základní škole jsou jen romské děti a pak existuje speciální, to je první stupeň a druhý stupeň zvláštní a tam jsou takové děti, co jsou trošku mentálně, nebo neprojdou tím psychologickým testem, tak se musí zařadit podle toho. Speciální škola asi nedává ty domácí úlohy.

V: A to je teda rozdělí na základě takového testu, čímž je teda pro celý život odrovnají. Může být děcko nervózní, není na to zvyklý a oni ho na základě toho pošlou do školy, kde ho nic nenaučí.

P: Ale zase, když dítě nezvládne testy, tak může nastoupit do nultého ročníku, když nefunguje mateřská škola, jakoby na zkoušku. Tam se ukáže, jestli se osvědčil, nebo ne, tak ho pak zařadí do zvláštní nebo do speciální. Tam rodiče s tím už nic nesvedou. Nemůžou přijít za ředitelem a ptát se, proč je jejich dítě tady a tady. To se nedá, když už se psychologicky rozhodlo.

Tereza Randáková (výzkumnice): A je třeba možný přeřazení, když učitelka během doby zjistí, že je lepší?

P: Stane se to někdy, že přeřadí, ale to je velmi zřídka. Mého Marka přeřadili z B do A, tedy na stejné základce, ale do třídy, kde jsou víc nadané děti. To je taky případ za dobré učení.

V: A ve škole, kde jsou děti nadanější, kde jsou gádžovský i romský děti, mají učitelé k nim stejný přístup? Myslíte si, že tam se projevuje rasismus nebo segregace.

P: Tak to nefunguje. Jednou jsem byl na pár takových, zjišťovala se jména, které je či dítě a tam jsme byli a to bylo v rámci vyučování a řešilo se, kdo jak se učí. Já vám řeknu příklad. Když dítě vyrušuje, tak samozřejmě učitelka upozorní, zakřičí a někdy, když musí dvakrát nebo třikrát, tak ho například vytáhá za vlasy nebo za ucho, to není, že by se na to dalo stěžovat. Tak co má dělat? Facku? Palicí po zadku? To je normální škola.

V: Já jsem četl, že v ghettech, kde je škola, kde jsou romský i gádžovský děti, tak jsou situace, že děti posadí děti do zadních lavic, dopředu jdou gádžovský a oni se jim věnují a řeknou si, že tyhle vzadu stejně nic nenaučí, že oni ani nechtějí a že z předsudku oni je nechtějí nic učit.

P: To tak může být. Málokdy se stane, že sedí Rom s neromem. Trochu se oddělují. To může být i z důvodu obav, můžu mít kamaráda neroma, ale co na to řeknou kamarádi a rodiče? Tam ty děti můžou žalovat rodičům a říct, váš syn sedí s tím a tím, a ty rodiče si dají tu námahu a přijdou a poví, proč s ním sedíš? Já myslím, že problém je u rodičů. Rodiče by měli odbourávat předsudky. Ne to ještě podporovat a učit je aby se vyhýbaly cikánum. Neznají nás, kdyby nás znali tak by řekli, že vy někteří jste lepší, než některý bílí, že jsou i horší, nepřátelský.

V: Těžko se ty děti budou chovat jinak, když to vidí u rodičů. To se posílá dál. Když se to nesrovná.

P: To by musela ta další generace, ta by to snad změnila. Ono se to dědí. To okoukají.

V: Jak vycházíte s panem Urbanem? On tvrdí, že nemá problém sem dojít a komunikovat.

P: Já osobně se s ním nevidám, já s ním moc nemluví. Kdyby jsem měl hodnotit, měl by dělat víc. Pro dědinu udělal dost. Říká, že nepatříme pod Letanovce a tak. Kdyby přišel nějaký ministr, tak by se určitě styděl víc, než my, my za to nemůžeme, že je tu bláto, ale co by s tím dělal? Ale mohlo by se leccos opravit. V zimě se někdy stane, že státní cesta není prohrnutá.

V: Četl jsem, když se řešilo přesídlení, tak že sem jezdil autobus.

P: Autobus tu dlouho nebyl. Autobus přišel s panem Kacvinským. Do té doby jsme chodili pěšky. To jen pár roků.

V: To bylo z roku 99, když to pan Urban řekl, ale ještě to trvalo šest let, než se to realizovalo.

P: Od roku 2005. Protože to bylo tak, že když byla zima...velká část nemá čas se najíst ráno. Matky a dcery nemůžou. Ta cesta mu trvá půl hodiny a v zimě malé děti mrznou po cestě a pláčou.

V: Tak ze Strelníků to bude ještě horší. Když nemají peníze. Včera nám starosta říkal, že jedna ze tří možností je, že by děti chodily do školy v Hrabušicích nebo SŠ, ale to nám starostové řekli, že nepřichází v úvahu. A další možnost, že by jezdil autobus, ale nedovedu si představit, že pak budou peníze.

P: Autobus by měl jet SŠ a tam by měl odbočit, tam má kde zastavit nahoře a nastoupily by děti zpět do osady. A kolik to může stát? V tom nevidím problém.

V: Z toho roku 99, vím, že tam psal, že když ještě ten autobus nebyl, když o tom jen mluvil, že bude doplácet asi 4000 korun za ušlý zisk. Autobus prý musel zahýbat, musel si zajet, kde neměl naplánovanou trasu, protože to je taky výdělečný činej podnik. Čili že to bude doplácet. Jde mi o to, že on bude platit další peníze na tohle. Když sem bude zajíždět, tak se to nevyplatí.

P: Však on dlouhé roky neposkytl autobus, vždycky jen slovy. Ten starosta, co byl naposledy, on vybavil autobus, ale on dlouhé roky autobus nevybavil. Stále děti chodily pěšky. Nevidím problém, proč by autobus nemohl jet tak a dozadu. Proč vůbec myslí, že do Hrabušic nebo Štvrťku by mohly děti chodit, když dobře věděl, že tam bylo spoustu neshod. Tehdy se soudili, že nás tam nechtějí, tu osadu. Myslíte, že by nechali naše děti tam chodit do školy?

V: Přijde mi, že to není všechno domyšlené.

P: *To by neprošlo. To by obě vesnice zakročily hned.*

V: My jsme dneska mluvili se starostama z Hrabušic a Štvrtku a oba nám řekli, že by se postarali, aby tam ty děti nemohli. Protože oni sami, že mají Hrabušice z Vydrníku a ještě z Betlanovců, že oni sami jsou středisková obec a že mají hodně dětí. Mají plno, že by to nezvládli.

P: *No a kdyby oni chodily do Hrabušic, tak tahle škola by fakticky zůstala prázdná?*

V: To je další věc no...

P: *Potom by ji mohli zavřít. Tam by moc dětí nechodilo a co by pak dělali? Bílé děti nechodí moc.*

Veronika Volencová (výzkumnice): Jak jsou vystavěný ty Strelníky, tak je to pro 650 obyvatel a tady je asi 900, tak jestli víte, jak to tam zamýšlejí.

P: *Tam je 96 bytů. 800 lidí jsme museli poskládat tak, aby se vešli. Vypočítal se počet lidí a z toho jsme to dělali tak, že jsme vždycky museli tak, že jsme dávali každou pátou rodinu stát a viděli jsme, že to nevychází a potom zase znova doplnit, takže jsme museli dát sestru a sestru, a nebo když otec měl nevěstu a syna a zetě a tyk ty také mohli být spolu. Tři pokoje jsou v tom bytě. Tam byly dvojice a dvojice. Tak jsme to počítali, dokud to nevyšlo. A nakonec se podařilo.*

V: Kolik je tady postavených domů?

P: 139.

V: A zhruba je to osm lidí na jeden dům?

P: *Osm až 12, když má třeba někdo 8 dětí, tak už musí zůstat sám, ale když má někdo jen dvě tak už je to málo.*

V: Takže oni to nechali vyloženě na vás, jak si to rozdělíte.

P: Dá se říct, že nám zůstaly 4 byty do rezervy v krajním případě. Kdyby fakt někde chybělo, tak se to dá, ale to je fakt do zálohy. V Anglii je třeba 100 lidí a nemůžeme zaručit, co když se někdo nevrátí? A zase to bude třeba přepočítat. Někdo se rozhodne zůstat a zase se to musí přepočítat. Jsou už zapsaní přiřazení, jako kdo s kým, takže už se jen čeká, když přijdou. Už nám volali, tak kdy? Zatím to je na září, říjen. Nemůžu to říct s jistotou. To záleží na penězích.

V: Kdo vám řekl tenhle termín?

P: Původně jsem tuto informaci obdržel v komunitním centru a starosta se k tomu vyjádřil. Moje rodina by nemohla sama říkat, kdyby o tom nemluvila se starostou. Od něj to vím. Tak jsme se ptali, kdy to bude, a prý do toho roku. Protože peníze už nechce nikdo dát, protože obec je tak zadlužená, že bude potřeba několika let na splacení všech půjček a úvěrů. Ještě třeba je tam půl milionu na dokončení. Oni spraví, co je třeba a můžeme se vystěhovat.

V: Tady má být vystavěný kasino, hotel, golfový hřiště...o tom nevíte?

P: Ne to ne kasino. Možná. Nevím. Na téhle části?

V: Jako turistická oblast, že by se tu udělal kompletně rekreační areál, hotel, hřiště.

P: Původně je tady brána, ale teď se musí chodit do Hrabušic. Hrabušičané dostávají každý rok nebo měsíc peníze, protože se místo té brány používá jejich. Až tady to začnou dělat, až to tu bude, jim přestanou platit. To znamená, že obecní úřad, zřizovatel. Nevím, kdo tu bude jestli Německo nebo Itálie. Bude tu hodně práce, bordel, co se bude vyvážet. Hodně práce.

V: Moc děkuju za informace.